

НАСТАВНИ МАТЕРИЈАЛ ЗА ПРЕДМЕТ МЕТОДИКА НАСТАВЕ ПРИРОДЕ И ДРУШТВА 1

(трећа година -разредна настава, за период: 24 и 26.11, 8 и 10.12, 22 и 24.12, 19 и 20.01.)

Специфичности наставе природе и друштва

Неопходност тумачења појава, како природних тако и друштвених у окружењу у коме живимо, наметнула је потребу да се у основним школама изучавају наставни предмети који обухватају садржаје природе и друштва. Без основних знања из области природе и друштва човек се не би могао укључити ни у једну делатност савременог људског деловања, а још би мање могао својим радом деловати на унапређење друштва. Један од најважнијих задатака школског система је да ученике на конкретан начин упозна са научним основама природних и друштвених појава, односно да им путем наставе природе и друштва пружи основе за касније унапређивање и развијање сопствених интересовања. У таквим настојањима, достигнућа из области природних и друштвених наука имају превасходну улогу. Отуда је један од приоритетних задатака школског система да ученицима путем наставе природе и друштва пружи основе за развијање и усвајање научних погледа на свет. Сем тога, наставник је обавезан да ученицима пружи знања повезана са практичним животом, на тај начин им пружајући праву оријентацију за живот у који ће се касније укључити.

Предмет природа и друштво је конципиран како би подстицао ученике на разумевање људи различитих схватања и култура, пружио отвореност за уважавање туђих идеја, као и смисао за разумевање догађаја у природи и друштвеном окружењу, односно изграђивању ставова за еколошки однос према средини. За предмете Свет око нас и Природа и друштво могло би се рећи да по својој комплексној структури и садржајима имају највећу специфичност и образовно-васпитни потенцијал“ (Јанковић, 2012:53). Нарочито због тога што нису испарцелисани и уситњени по бројним наставним предметима, које често ни сами учитељи нису у стању да корелирају или повежу, а понекад ни да тачно схвате скривене образовно- сазнајне и васпитне интенције у истима. Ово је нарочито значајно имати у виду због тога што је познато да „ деца појаве у природи и друштву не перципирају, нити доживљавају и разумеју, као изоловане и независне једне од других. Она их схватају целовито, тј. глобално, што је

сасвим у складу са општом узрочно-последичном повезаношћу појава, као и са природом дечјег мишљења, односно поимања и разумевања света.“ (Јукић, 2001:76) Кроз предмет Природа и друштво а касније и предмет назван Свет око нас ученици млађег школског узраста систематично се упознају са појмовима, узроцима и последицама природних и друштвених појава у непосредној и даљој околини.

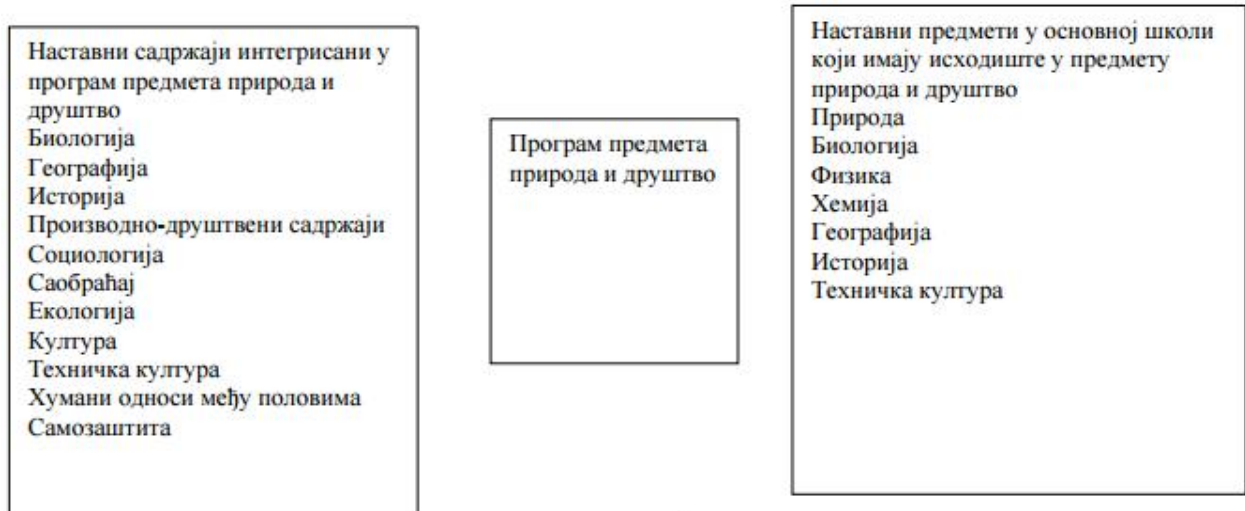
Предмет изучавања наставе природе и друштва

Основна сврха изучавања интегрисаног наставног предмета Природа и друштво јесте да усвајањем знања, умења и вештина деца развијају своје сазнајне, физичке, социјалне и креативне способности, а истовремено спознају и граде ставове и вредности средине у којој одрастају, као и шире друштвене заједнице. Наставни предмет Природа и друштво развија код деце сазнајне способности, формира основне појмове и постепено гради основе за систем појмова из области природе, друштва и културе. Истовремено, стичу се знања, умења и вештине које им омогућавају даље учење. Активним упознавањем природних и друштвених појава и процеса, подстиче се природна радозналост деце. Најбољи резултати постижу се уколико деца самостално истражују и искуствено долазе до сазнања - спознају свет око себе као природно и друштвено окружење (Грдинић, Бранковић, 2005:40).

У литератури која се бави наставом и методиком природе и друштва наилазимо на различита одређења њеног предмета изучавања. Николић (2005:78) дефинише предмет наставе природе и друштва као елементарно проучавање природе, друштва, технике и делатности људи ради увођења ученика у свет средине непосредне околине. Према Лазаревићу и Банђуру (2001:120) циљ васпитно-образовног рада у настави Природа и друштва је да омогући ученицима да схвате: условљеност и повезаност појава, односа и процеса у природи и друштву, вредност и улогу људског рада у мењању природе и друштвених односа. Интердисциплинарни карактер наставе природе и друштва је једна од главних особености овог предмета (Ждерић и сар., 1998:34). Садржаји предмета који се проучавају од првог до четвртог разреда основне школе а које обухвата проблематика природе и друштва обухваћено је више научних поља: физика, хемија, биологија, географија, историја и општетехничко образовање.

Лазаревић и Банђур (2001:132) описују основна обележја садржаја наставе природе и друштва. Обележја наставе природе: а) засновани су на достигнућима природних наука и мање су везани за животне услове ученика; б) бирани су из

природних и примењених наука; в) распоређени су аналитички: по програмским темама, по областима наука, дедуктивно- од општег ка посебном; У обележја наставе друштва ови аутори убрајају следеће: а) садржаји су одређени по животној близини; б) садржаји су разноврсни и комплексни; појављују се фрагменти из: географије, историје, основа друштвеног уређења и социологије; в) садржајима се постепено проширује област проучавања са локалне средине на домовину.

Слика бр. 1: Интердисциплинарност садржаја проучавања наставе природе и друштва (Де Зан , 2005:52)

Садржаји наставе природе и друштво су променљиви из више разлога. Промене географских подручја, друштвене промене које се дешавају, као и производни, технички, друштвени и научни развој захтева непрестане промене у садржају наставе природе и друштва. Наставни предмет *Природа и друштво* представља програмски континуитет наставног предмета *Свет око нас* из прва два разреда основног образовања и васпитања. Он „ наставља развојну концепцију улазних спиралних кругова у грађењу појмова, усвајању знања, вештина, ставова и вредности из интегративних области природе и друштва.“ (Цвјетићанин, Бранковић, 2009:62) Као и у претходна два разреда потребно је обезбедити интегрисаност градива које се обрађује, како међу различитим садржајима програма, тако и са другим предметима и реалним животом. Знања која се стичу у оквиру овог предмета треба да буду у функцији одговорног односа према себи, другима и природи, односно треба да буду основ за формирање правилних навика, ставова и вредности.

Циљеви и задаци наставе природе и друштва

У пракси се врло често не праве оштре разлике између циљева и задатака образовања, односно наставе. Обично се почиње набрајањем циљева и задатака наставе и наглашава се важност њихове реализације. Притом се готово често циљеви замењују задацима, а задаци циљевима. Стога је корисно подсетити на терминолошке разлике та два појма. Циљеви наставе су опште одреднице којима се усмерава целокупна наставама дакле васпитно-образовна делатност. Задаци наставе означавају конкретизацију постављених циљева. Остваривањем задатака наставе приближавамо се реализацији постављених циљева. Због тога се и захтева да задаци образовања, односно наставе буду што конкретнији (Вилотијевић, 2001:45).

Општи циљ интегрисаног наставног предмета Природа и друштво јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему. Циљеви наставе природе и друштва су: 1) да ученик на темељу непосредног и посредног посматрања, продуби и прошири стечено искуство и знање о свом ужем и ширем завичају те о својој домовини; 2) да се у том процесу развијају и њихове психофизичке способности, а нарочито потребе и интереси за даљим проучавањем и упознавањем природне и друштвене стварности; 3) да се на темељу садржаја које усваја придонеси целокупном интелектуалном, естетском и моралном развоју како би могао активно деловати у животу заједнице и користити се достигнућима савремене цивилизације и културе.

Поред наведених, Лазаревић и Банђур (2001:54) наводе следеће циљеве наставе природе и друштва: 1) познавање себе и другог, односи међу људима, развијање толеранције међу родовима; 2) комплексност односа међу људима (љубав, поштовање, сарадња, конфликти); 3) развијање толеранције према другачијима и уважавање принципа родне равноправности; 4) развијање односа уважавања и поштовања према природном, културном и друштвеном окружењу; 5) стицање сазнања о животу људи кроз временске периоде и упознавање локалне прошлости; 6) откривање и упознавање живе и неживе природе, као и развијање ваљаног односа према природи; 7) упознавање са значењем здравља и начинима његовог очувања; 8) стицање способности правилног и сигурног понашања у саобраћају; 9) развијање способности за оријентацију у простору и времену; 10) развијање способности за истраживачки рад и усвајање

поступака: посматрање, разврставања, мерење, експериментисање, истраживање и извештавање; 11) организовање рада, упознавање заштите при раду.

На темељу прегледа и увида у задатке наставе природе и друштва можемо закључити да је њихов смисао упознавање ученика с природним и друштвеним појавама, природним знаменитостима и лепотама завичаја и домовине, упућивање на повезаност природних и друштвених појава те улогу коју има људски рад у мењању природних и друштвених услова, да им предочи најважнија збивања из прошлости завичаја и домовине, њихов утицај на савремене односе у друштву и целокупни друштвени живот. Ту групу задатака стога можемо назвати *материјалним задацима* наставе природе и друштва. Функционални задаци наставе природе и друштва препознају се у захтеву да се код ученика развија способност критичког посматрања и логичког закључивања, у захтеву за развијањем сензорне осетљивости, да се радом изван учионице оспособљавају за самостално смалажење у простору, а проучавајући и пратећи ток времена, савладавају основну оријентацију у времену, затим да усвајају способности практичне примене теоријски усвојених знања (Де Зан, 2005:57).

Важња пажња посвећена је и васпитним задацима наставе природе и друштва. Од наставника се захтева да код ученика развијају смисао за живот и рад у заједници, да их навикавају на чување и заштиту природе, да негују и развијају њихове позитивне карактерне особине, да подстичу културне, хигијенске и њихове радне навике, да развијају и смисао за естетске вредности, правилан однос међу половима, итд. Разумљиво је да се ниједан од тих задатака не може посматрати изоловано. Сви су они међусобно чврсто повезани (Бањац, Вилотијевић, 2009:67). Битно је, да се, кад год је могуће, задаци наставе природе и друштва конкретизују и операционализирају. Тако ће учитељ лакше моћи пратити и проценити степен њихове реализације.

Савремена настава природе и друштва

Задатак савремено конципиране школе је да школско учење прерасте у „природно“ учење, како би се у њега перманентно инкорпорирали делови „природног“ учења, са свим предностима које оно носи. Знања ученика из Природе и друштва усвојена практичном истраживачком активношћу посматрањем појава, процеса и односа око себе, прикупљањем података у експерименталном раду, уочавањем правилности међу подацима, формулисањем и проверавањем претпоставки, извођењем

једноставнијих огледа, објашњавањем, тумачењем и извођењем закључака дуже одолевају процесу заборављања (Прушевић-Садовић, 2016:56).

Мултидисциплинарност и широка разноликост наставних садржаја захтевају активнији и оригиналнији приступ у методичкој организацији часа природе и друштва. У реализацији садржаја овог наставног предмета често је неопходно објединити текст, слику, графички приказ, илустрацију, анимацију, звук и слично. Управо у томе се огледају могућности, али и потреба за применом иновација у настави природе и друштва, међу којима значајну улогу имају мултимедијални, интерактивни електронски садржаји, који обезбеђују значајну интерактивност у наставном процесу.

Наставу природе и друштва не треба свести на предавање, преписивање, допуњавање и слично. Наставу треба засновати на посматрању које ће развијати пажњу, мишљење и закључивање, стваралачки рад ученика, проблемску и пројектну наставу, дебату и слично. У школама Републике Србије, посебно у настави природе и друштва, квалитетнија знања, у смислу вишег нивоа постигнућа и функционалне употребе наученог, могуће је остварити не само применом традиционалних наставних средстава као извора знања, већ у неким случајевима много брже и ефикасније различитим комбинацијама традиционалних средстава, на пример у виду мапа ума, или коришћењем средстава које подржава савремена информационо комуникациона технологија. То су, на пример, средства у виду: образовно-рачунарског софтвера, самостално од стране учитеља креиране видео презентације, интернета, интерактивне табле итд. Уместо да савремени медији буду олакшица у раду учитељу, неприхватање овог фактора отежава сам процес преношења и стицања знања. Из тог разлога не чуди запажање да учитељи представљају највећу кочницу иновацијама у настави (Прушевић-Садовић, 2016:18). Са друге стране ученици се у таквом амбијенту понашају збуњено и не схватају који медији и извор знања треба да прате, учитеља који је ауторитет или наставно средство које на интересантнији и сликовитији начин преноси поруке (Лазаревић, Банђур, 2001:119).

Дакле, настава природе и друштва омогућава наставнику креативност и иновативност, а ученицима учење путем откривања, истраживања, решавање проблема и сл. Способност критичког посматрања и логичког закључивања требало би бити основна идеја у припремању и реализацији садржаја наставе природе и друштва. Ученици треба да познају боје на карти, или картографске знаке. Али свакако треба да знају и примену карте. Примера ради, ученици ће показати на карти где се налазе Београд и Приштина. Ако не знају правац у коме се налази Приштина у односу на

Београд значи да су појмове меморисали, али да нису развили логичко закључивање и да научене чињенице о географској карти не знају применити (Цвјетићанин, Сегединац, 2009:113.) Ово је само један од примера који показују да у настави природе и друштва треба реализовати више часова вежбања, а мање предавања. Резултат неће бити репродукција стечених знања, већ развијање мишљења и закључивања.

Наставник у савременој настави природе и друштва

Никада није довољно истицати истину да се младост, највеће благо нације, налази у рукама наставника и да су његови утицаји на формирање младих људи многоструки и пресудни. Перманентно иновирање разредне наставе, а самим тим и наставе природе и друштва, за циљ има што ефикасније и квалитетније остваривање задатака васпитања и образовања. Том приликом учитељи сами морају бити иницијатори и носиоци иновација, што подразумева да сами поседују одређена теоријска знања и практичне оспособљености за увођење, праћење и вредновање иновативног модела рада (Илић, Давидовић, 1998:87). Та оспособљеност не подразумева само познавање садржаја, тј. знања из стручне области у којој се врши иновирање, већ и одређена методичка знања.

За разлику од традиционалног концепта у ком је учитељ био главни извор информација, савремена школа тражи учитеља који посматра, организује, вреднује, стимулише, те зна да примени методе адекватне медијском окружењу у учионици. Са једне стране, у учионици морамо створити услове у којима ће се ученицима посредством савремених медија понудити садржаји који ће се презентовати на њима најприхватљивији начин, док са друге стране треба имати оспособљен наставни кадар који ће поменути садржаје ваљано презентовати. Дакле, стварање наставног кадра који ће одговорити потребама савременог окружења треба бити подржано од стране факултета који такав кадар и стварају, стручних служби школе, те надлежних министарстава на којима је доношење програма. У традиционалним условима, учитељи су се базирали на енциклопедијским садржајима који резултирају књишким знањима, док савремено окружење тражи да се знање које стичемо у школама приближи реалном животу и његовим потребама. Допринос учитеља не своди се више на преношење велике количине знања, већ на његов утицај у оспособљавању ученика за самостално сналажење (Радека, 2007:285).

У традиционалној настави наставник има централну улогу у осмишљавању и реализацији целокупног процеса учења и поучавања. Он одређује циљеве и задатке часа, бира наставне садржаје, бира медији којим ће представити наставни садржај, бира наставне материјале и изворе, бира методе и облике рада, одређује временски оквир рада, комуницира са ученицима, прати ученички рад, вреднује процес и резултате учења (Вилотијевић, 2005:98). Савремена наставна технологија, која се „ појављује у лику савремених наставних медија, комуникационих и информационих средстава, захтева чак и промену класичних наставних објеката у интерактивне просторе, намеће циљеве наставе, начин остваривања комуникације између наставних фактора, утиче на временски оквир за реализацију наставе, мења методе и облике наставног рада(Стевановић, 2004: 67). На овај начин савремена наставна технологија у великој мери преузима неке наставникове улоге и чини се да умањује његов утицај. Овакав опис савремене технологије у наставницима буди отпор и страх да ће изгубити централно место у наставном процесу и да ће се на тај начин умањити њихова улога.

Од наставника у савременој школи очекује се да води ученика кроз процес учења, да организује интерактиван процес у који ће бити укључен велики број медија, а самим тим и различити извори знања и да код ученика изграђује самокритички однос и одговорност за сопствено постигнуће у процесу стицања знања. Настава у којој ученик има централно место даје наставнику улогу водитеља, сарадника, помагача, саветодавца на који начин треба доћи до знања, које стратегије учења користити, на који начин превазићи евентуалне препреке на том путу (Требјешанин и други, 2002:76). Али ни модерна технолошка средства не могу ништа постићи у настави уколико наставник није креативан, флексибилан, уме да организује и комбинује предности различитих облика наставног рада, поседује вештине израде пројеката. Савремени наставник мора поседовати организационе способности, сарадничке вештине. Такође, он мора бити особа која континуирано учи, усавршава се и дограђује своје искуство (Ивић и сар., 2001:99).

Улога наставника природе и друштва не разликује се у многоме од улоге савременог наставника било ког другог предмета. Он мора бити иновативан, актуелан, стално активан, спреман на промене и усавршавање. Такође, мора бити спреман на могућност да су његови ученици, захваљујући савременим медијима и дигиталним средствима, обавештенији о неким темама од њега. Сами садржаји природе и друштва који су разноврсни по тематици и областима изучавања друштвеног живота и

природног окружења, намећу наставнику потребу за целоживотним образовањем и учењем (Благднић, Банђур, 2014:106).

Наставник се мора свесно мењати. Све присутнији савремени медији у настави утичу на промену улоге наставника. Ова средства не могу и неће никада заменити наставника, али она утичу на саму дефиницију његове професије. Улога наставника је промењена и наставиће да се мења од предавача ка улози креатора, менаџера, тренера наставног процеса и оног ко ствара услове за реализацију савремене наставе (Богнар, Матијевић, 2002:143).

Ученик у савременој настави природе и друштва

Припремање ученика „на кратке стазе“, за следећу лекцију, следеће полугође или наредну школску годину је застарео начин функционисања образовног система. За свет у коме живимо данас слободно можемо рећи да је у дигитализован. Окружују нас мобилни телефони, рачунари, камере, мултимедијални системи. Комуницирамо порукама, преко Интернета, имагинарних простора (Facebook). Дигитална средства која су постала неизоставан део наше свакодневнице захтевају ангажовање већег броја чула у процесу учења, а самим тим утичу и на начин усвајања знања. Такође, она утичу и на начин размишљања, интересовања и деловања. Наставни програми не прате ове промене. Како би се превазишла „кочница“ у функционисању образовног система, наставни садржаји, рад наставника и ученика мора се прилагодити потребама времена које долази а не времена које је за нама. Дигитално окружење у коме живимо је блиско и природно окружење савремене деце, па се она лакше сналазе у свету виртуелне комуникације, брже долазе до информација, радозналија су и активнија. Међутим, предност наставника која га чини незаменљивим фактором у наставном процесу јесте његова дидактичко методичка образованост, познавање педагошких и психолошких принципа и правила, којима се он служи како би ученицима олакшао пут сазревања и учења (Благднић, Банђур, 2014:109).

Ученици се лакше прилагођавају променама у савременој настави од својих наставника који су навикли да раде по старим шемама. Коришћење савремених медија која су постала наставна средства и користимо их у сврху долажења до нових знања савременим ученицима није страно.

Савремени модели рада у настави природе и друштва

Једно од најчешћих питања савремених дидактичара јесте: Како превазићи проблеме који се јављају у традиционалној настави? Једно од могућих решења, засновано на конструктивистичкој парадигми, огледа се у измени позиција и улога наставника и ученика у наставном процесу. Ова измена подразумева да настава не треба да буде усмерена на запамћивање информација, којима школе просто засипају ученике, већ на *активно и стваралачко* учествовање ученика у процесу преображавања информација путем самосталног мишљења, формирања способности самосталне обраде знања, способности за самообразовање и самоваспитање. Основни задатак наставника је да у процесу наставе обезбеде оптимално повољне услове за развој и формирање самосталног стваралачког мишљења и сазнајних активности као услове који повећавају развијајућу улогу наставе (Ђорђевић, 2004: 735). Овако формулисан задатак наставе предвиђа битну трансформацију улога ученика (од пасивног слушаоца ка активном мислиоцу и ствараоцу) и наставника (од доминантног предавача ка инструктору, организатору и сараднику).

Стално иновирање (мењање) разредне наставе, у оквиру ње и наставе природе и друштва, има намеру да допринесе што ефикаснијем и бољем остваривању задатака васпитања и образовања. Највише ће у свом раду успети они наставници који не очекују да иновације (промене) неко од њих захтева споља, да им их намеће. Они сами морају бити иницијатори и носиоци иновација у настави њиховог припремања, програмирања, увођења у праксу, праћења тока иновација и вредновања добијаних резултата. Пошто иновације морају постати начин и стил рада наставника у школи, пошто је одговорност у томе врло велика, онда сваки наставник мора бити *оспособљен* за извођење иновација и употребу иновативних модела рада у настави појединих наставних предмета. То значи да они треба да поседују сасвим одређена *теоријска знања* и *практичну оспособљеност* за програмирање, увођење у наставну праксу, праћење и вредновање иновативног модела рада (Мандић, 2003:139.) Та оспособљеност подразумева не само познавање садржаја, тј. знања из стручне области у којој се врши иновирање применом иновативног модела рада, већ и сасвим одређена методичка знања. Део садржаја (одређене наставне јединице) наставе природе и друштва, нарочито у трећем и четвртном разреду, прикладан је за учење (обраду, понављање,

вежбање, проверавање) применом неког од иновативних модела наставног рада (De Zan, 2005:79).

Другачији дидактичко-методички приступи организацији и реализацији наставног процеса резултирали су појавом кооперативне, диференциране, тимске, хеуристичке, проблемске, респонсибилне, интегративне и многих других врста наставе.

3.1. Егземпларна настава природе и друштва

Појам егземпларна потиче од латинског израза *exemplum*, што значи – из мноштва узето битно, примерно, суштинско, есенцијално. Егземпларна настава се уводи у савремени систем образовања, због опширних наставних планова и програма. Илић и Давидовић наводе три кључне етапе у примени егземпларне наставе:

1) Наставник проучава наставни програм и идентификује веома сличне садржаје. Дели их на: а) егземпларне (уже, битне, репрезентативне, фундаменталне) и б) аналогне (шире, сличне)

2) Ова етапа егземпларне наставе обухвата следеће компоненте наставног процеса: а) припремање, б) обрада наставних садржаја, в) вежбање, г) понављање.

3) Ученици самостално обрађују аналогне садржаје. Радећи по узору добијеном у претходној етапи наставе, ученици ће радити одређеним редоследом и на одговарајућим изворима осамостаљујући се у учењу, учећи како се учи, односно развијајући своју радну културу (Илић, Давидовић, 1998:43).

Бањац и Вилотјевић (2009:59) наводе да би савремени наставни процес наставе природе и друштва, требало да карактеришу следеће одлике:

- 1) Учитељ мора, на основу пажљивог проучавања наставног програма природе и друштва, да издвоји садржаје који су веома слични (нпр. биљне и животињске врсте, физичке феномене, итд.)
- 2) После издвајања веома случних садржаја, учитељ мора да издвоји шта је битно, основно, темељно, фундаменално односно егземпларно.
- 3) Када се издвоје слични садржаји, требало би и да се поделе у две групе: шире (аналогне), и уже (егземпларне).

После одабира егземпларног садржаја, он мора да се обради на егземпларан начин. Он би требало да садржи све елементе наставе, путем откривања. Да би учење наставних садржаја природе и друштва било егземпларно, то значи да ученик за време

часа разуме оно што учи. Један од главних недостатака егземпларне наставе је у томе што аналогни садржаји нису потпуно идентични егземпларним, због чега се усвојени модел за те специфичне појединости, не може једноставно, механички применити.“ (Крнета,2007:68). Постоји и опасност да се ученици науче да у свему што раде траже узор, односно моделе, а за решавање бројних животних и радних проблема нема узора, тј. модела. „ Примена принципа егземпларне наставе у наставном процесу природе и друштва је веома важна, али у склопу са другим видовима савремене наставе природе и друштва (хеуристичка, програмирана и др.)(Банђур, Лазаревић, 2001:101).

Примена у настави: Као пример може да се користи при обради наставне јединице ратарских биљака у оквиру наставне јединице: Њива, која се обрађује у оквиру наставне теме, у трећем разреду. У овом примеру, пшеница је егземпларни садржај, док су остале ратарске биљке, које ће ученици обрађивати на основу садржаја о пшеници, аналогни садржаји.

Програмирана настава природе и друштва

Програмирана настава је облик иновативног модела наставе у којем се садржаји деле у мање логичке целине знања (порције знања) – чланке. Сваки чланак има уводну информацију, задатак, операцију и повратну информацију. Ученик ради самостално, добија упуства, проверава своја знања, исправља грешке и учи победнички да остварује позитиван резултат. Ученици се обавештавају о постигнутим резултатима. Програми садрже све што би ученици требало да науче, као и начине и поступке учења (Ковачевић, 2007:87).

У настави природе и друштва може се, за одређене наставне садржаје (наставне јединице) и на различитим типовима наставних часова (обрада нових садржаја, понављање, вежбање, проверавање), нарочито у трећем и четвртном разреду, успешно користити програмирани модел рада. Припремајући се за употребу овог модела рада у настави природе и друштва, наставник најпре идентификује (бира) наставне јединице које су прикладне за програмирану обраду, затим приступа изради полупрограмираног материјала (Лазаревић, Банђур, 2001:77). Израда подразумева рашчлањивање садржаја изабране наставне јединице на мање, логичке и ученицима примерене целине и формулисање одговарајућих задатака и њихових тачних решења. Другим речима, наставник израђује програмиране чланке (кораке, порције) који обично садрже: (1)

информацију (део садржаја) који се учи; (2) задатак који се односи на ту информацију; (3) простор за решавање задатака и (4) повратну информацију; односно тачан одговор (решење). Главне етапе у процесу програмиране обраде наставних садржаја су: упутство за рад ученика, самостални рад ученика, повратна информација (тачни одговори), заједничко понављање и систематизација.

Примена у настави: Информација – ученици добијају информације о шуми. Да им се објасни сам појам шума, као и неопходни услови за развој шуме, да се упознају са постојањем различитих врста шума. Задатак – на основу текста ученици би требало да одговоре на следећа питања (Када кажемо шума мислимо на? Зашто у пустињама нема шума? Каква је разлика између листопадних и четинарских шума?)

Проблемска настава природе и друштва

Проблемска настава је облик иновативног модела наставе који је заснован на истраживачкој активности ученика и тражењу нових решења. Проблем садржи нешто непознато и садржи велики број могућности за његово решење. Проблем се не решава по устаљеном обрасцу (Мишчевић-Кадиевић, 2004:30). У проблемској ситуацији покреће се учениково стваралачко мишљење, развија иницијатива, интелектуални немир и емоционална напетост. Функција ученика у проблемској настави је првенствено стављена у субјективну, истраживачку и активну позицију. Ученик је истраживач и креатор, док је учитељ организатор, мотиватор и програмер (Ладичорбић, 2013:21). Ученици би требало самостално да истражују и откривају природне појаве, процесе, особине материје и сл. у том процесу морају бити заступљени сви облици мисаоне активности. Ученицима би требало дати основне информације, податке о некој природној појави, процесу, садржају, на основу којих они морају пронаћи нове, до тада за њих непознате податке (Игњатовић, 2010:42).

Примена проблемске наставе у настави природе и друштва мора да се испланира и да се тачно предвиде наставне теме и јединице које ће бити обрађене. Тежина проблема мора одговарати узрасту ученика, као и њиховим способностима. Проблемски се могу, индивидуално и групно, на пример, обрадити следеће наставне јединице у настави природе и друштва: исхрана, пешак, насеље, јединство живе природе, кружење воде у природи (други разред); оријентација у простору, оријентација у околини, обележја биљака (трећи разред); постанак и састав тла, својства ваздуха, магнети, појам електрицитета, кретање и отпор, полука, стрма равна

(четврти разред) и слично (Грдинић, Бранковић, 2005). У настави познавања природе, при решавању проблемских задатака, требало би да се примењују групни облик рада. Ученицима се морају дати јасна упутства за решавање проблемских задатака.

Значајно је да наставник пре организације проблемске наставе постепено оспособљава ученике да мисаоном активношћу у уобичајеној настави решавају проблемска питања као што су: Зашто биљке ситног и уског листа боље издржавају летње суше од биљака чији су листови широки и веће површине? Чије бактерије изазивају труљење органских материја? Шта би се десило кад би човек уништио све грабљивице у шуми? итд.(Мишчеић-Кадиевић, 2004:34).

Примена у настави: Укус и мирис воде – проблемска ситуација се ствара тако што учитељ на сто сваке групе ставља велики бокал са водом и провидне стаклене чаше (сваки ученик у групи би требало да има своју чашу). Ученици би требало да одговоре на питање типа: Да ли вода има укус и мирис? Ученици би на основу свог досадашњег искуства и знања могли да донесу одговарајуће претпоставке типа: Вода нема укус, вода има мирис, вода има укус, и слично. После тога ученици би требало да сипају воду из бокала у чашу и да на основу чула укуса и мириса одреде укус и мирис воде (фаза решавања проблема). После извођења овог једноставног експеримента ученици би требало међусобно да дискутују и закључе да је вода без укуса и мириса.

Пројектни модел рада у настави природе и друштва

Организација образовно-васпитног процеса у пројектној настави реализује се у следећим етапама:

1) Наставник, у сарадњи са ученицима, бира актуелан проблем који и за саме ученике, њихове родитеље и околину има практичну вредност. Тај проблем се претаче у задатак (како га решити) који може задирати у различите наставне области.

2) Заједнички се утврђује пројекат решавања проблема. Наставник настоји да ученици дају што више предлога за решавање, а он усмерава њихове иницијативе, допуњава их и коначно уобличава.

3) Пројекат се реализује у различитим социјалним облицима – групно, у паровима, или индивидуално у учионици, лабораторији, библиотеци, на огледном пољу, економији.

4) На основу прикупљених и анализованих података, који се доводе у међусобну логичку везу, изводе се и проверавају закључци. Резултати се приказују на различите начине: као писани извештаји, нацрти, скице, слајдови, видео-траке..

5) Завршна етапа је практична примена добијених резултата (Мандић, Вилотијевић, 2017).

Пројектни приступ подстиче ђаке да истражују, уче са разумевањем, користе модерне технологије, повезују познато и непознато, развијају организационе, социјалне и вештине комуникације, као и логичко и стваралачко мишљење. Од наредне школске године пројектна настава биће обавезна за све прваке, предвиђено је новим планом и програмом. Увођење пројектне наставе није, као што се углавном мисли, новина у образовној пракси условљена развојем нових технологија. Одавно се среће у педагошкој литератури, где је стручњаци још називају и образовањем искуством. Окосница пројектне наставе је увођење истраживачких метода и повећање активности ученика. Њена вредност огледа се у томе што ђаци учествујући у пројекту, повезују познато и непознато, овладавају когнитивним и социјалним вештинама, спонтано уче помоћу примера, примењивањем знања, логичког и стваралачког мишљења (Ивић и сар., 2003:76). Упућени зналци појашњавају да је пројектна настава драгоцен облик рада јер подстиче ученике да преузму активну улогу у процесу учења са разумевањем, продубљују знање, развијају организационе и вештине комуникације. Пројектни приступ јача мотивацију ученика, унапређује њихову способност савлађивања градива, самосталног учења, решавања проблема, доношења одлука, аргументовања... Такође, подстиче сарадњу, рад у групи, развијање критичког односа према властитом и туђем раду. Резултати различитих истраживања показују да пројектни приступ утиче на развијање кључних и општих међупредметних компетенција ученика. Једна од најважнијих улога оваквог рада је та што омогућава да наставни предмети буду смислено међусобно повезани, али и у вези са свакодневним животом ученика (Матијевић, 2008:197).

Савремена наставна технологија у настави природе и друштва

Смисао употребе одређене наставне технологије јесте постизање бољег и успешнијег наставног процеса у коме ће се превазилазити недостаци традиционалног наставног процеса. Дакле, наставна или образовна технологија представља шири појам и означава „скуп мера, поступака и метода организације наставног процеса“ (Шеховић,

2006:152). Мандић истиче да наставна технологија омогућава наставнику да се ослободи једног дела задатака и послова јер ће то моћи да обављају наставна средства. На овај начин наставник не губи на своме значају већ се само мења његова улога у наставном процесу, те он из улоге јединог извора знања постаје организатор, сарадник и помагач ученику у процесима стицања знања.

Околности у којима је дошло до напретка нових технологија, укључујући идентификацију недостатака традиционалне наставе утицали су на стварање услова и потребу имплементације информационих технологија у наставном процесу. Осавремењавање наставе и учења подразумева иновирање рада у образовању засновано на уклапању у технолошко окружење информатичког друштва. Савременим наставним технологијама се покушава надоместити недостаци ранијих технологија али не и да се потпуно искључи постојање ранијих начина долажења до знања. Савремени наставници који долазе у контакт и раде помоћу савремених технологија негде су на пола пута између старе и нове парадигме наставе (Трнавац, Ђорђевић, 2010:203). Оно што пре свега треба прихватити јесте чињеница да једина улога савремених наставних технолошких средстава јесте олакшати ученицима процес долажења до знања. Савремене технологије пружају ученицима нове, ефективне начине и средства за самостално долажење до знања, почевши од интернета на коме могу пронаћи готово све расположиве информације, који им нуди алате за истраживање и претрагу тачних и релевантних података, алате који омогућавају анализу добијених резултата, алата за презентовање добијених резултата, као и различите мреже које омогућавају повезивање са људима сличних интересовања у целом свету (Васиљевић, 2007: 111).

У пракси наставници се појављују као најупорније кочнице увођења савремених наставних технологија у праксу. Треба прихватити чињеници да нису наставници они који треба превасходно да користе савремена технолошка средства у настави већ су то њихови ученици (Мандић, 2001: 95). Наставна средства савремених генерација треба да буду средства учења која ће ученици користити како би самостално долазили до знања. Улога наставника је да створи услове и интелектуалну припрему за ученички самосталан рад, и надгледа и даје смернице ученицима. Да би савремена наставна технологија могла успешно да почне да се примењује у нашим школама морамо направити крупан преокрет у начину рада наставника (Jensen, 2003:88). Наставници морају престати да предају знање ученицима и дозволити им да самостално уче и долазе до истог.

Савремено организована настава природе и друштва треба да тежи условима рада у којима ће ученици самостално анализирати програмске садржаје, којом ће приликом имати и повратну информацију о постигнутим резултатима. У околностима традиционално организоване наставе посредник између програмских садржаја и ученика су учитељи, док у савремено организованој настави улогу посредника преузимају адекватно прилагођене информационе технологије (Мандић, 2003:135).

Савремени медији у настави природе и друштва

Природно окружење представља неисцрпан извор разноврсних знања и искуства. По правилу, знања која стичемо из непосредног природног окружења најквалитетнија су и најтрајнија. Већ смо напоменули да је због просторних, временских, физичких, те других разлога, објективна стварност недокучива, што је и разлог прибегавања употреби наставних медија. Отуда се савремена настава и учење не могу замислити без удела образовних медија. Наставни медији имају улогу средстава која ће својом мултимедијалношћу која им је главна одлика, олакшати процесе учења и поучавања (Ивић и сар., 2001:105). Пре свега њихов задатак јесте да олакшају учење, долажење до нових знања на тај начин што ће ангажовањем више чула код ученика постићи већу мисаону активност и ангажовање. На овај начин стечено знање постаје трајније и квалитетније.

Наставу можемо описати као интерактивни однос између наставника и ученика који се остварује кроз различите видове комуникације. Наставни садржаји су најчешће информација која се преноси између наставника и ученика. Учење у изворној стварности где је ученик непосредно у прилици да види или доживи садржај и предмет учења је често неостварив идеал (Јукић, 2001:87). Како би смо надоместили недостатак могућности учења у изворној стварности у наставни процес уводимо наставна средства и медије који на извешан начин могу ученицима посредно приближити предмет учења.

Наставна средства треба разликовати од наставних помагала (у које убрајамо материјале, оруђа, уређаје, апарате...), која нам помажу при употреби и успешној примени наставних средстава. Разлика између наставних медија и наставних помагала јесте мала, али је веома битна. Наставни медији представљају изворе знања, садржај поруке коју предочавамо ученицима уз помоћ наставних помагала. Дакле, наставна средства представљају изворе знања, односно објект спознавања, док наставна

помагала чине оруђа за рад (De Zan, 2005:206). Наставни медији не уводе се у наставни процеса да би заменили наставника већ да би му олакшали и поједноставили посао. Наставник је ослобођен неких улога које је имао у традиционалној настави, али су се појавиле нове улоге које је морао да прихвати. Медији морају имати тачно одређену функцију у процесу учења а не само улогу илустрације. Такође, својства медија који се користе у настави морају бити прилагођена интелектуалним способностима, стилу учења, мотивацији и интересовањима ученика (Јанковић, 2012:39).

Савремени наставни медији омогућили су да се процес образовања, па чак и формалног образовања, измести делимично из школских објеката. Они омогућавају учење на даљину, превазилазећи просторну и временску дистанцу између наставника и ученика, као и ученика и наставног садржаја. Овладавајући употребом ових средстава у сврху долажења до знања, ученик се постепено осамостаљује, преузима одговорност за сопствени успех, напредовање и учење и навикава се на улогу доживотног ученика коју намећу савремене животне околности (Цекић-Јовановић, 2015:86). Савремени медији и дигитално окружење у коме се крећу данашња деца омогућавају учење путем откривања, симулацијом, укључивањем већег броја чула.

Преглед савремених наставних медија у настави природе и друштва

У настави природе и друштва користимо многа визуелна наставна средства, било да их налазимо у непосредном окружењу, било да смо их направили током наставе или купили. Као разлог употребе ових медија у наставном процесу можемо навести чињеницу да се ради о медијима који су мање апстрактни од речи. Управо је ово и разлог учесталих употреба визуелних наставних средстава у настави природе и друштва. При реализацији циљева из области природе и друштва најчешће употребљавани визуелни наставни медији су: модели, макете, рељефи, цртежи, слике, дијапозитиви, дијафилмови, скице, карте, шеме, разноврсни материјали за дидактичке игре, CD, DVD, узорци из природе и др. (De Zan, 2005:204).

У наставном процесу веома битан аудитивни извор знања представља непосредна жива реч наставника. За разлику од класичног начина поучавања (живом речју), које не подразумева исувише захтеван ниво знања и способности, као ни стваралачки однос према том раду, савремено организован васпитно-образовни процес, осим великог знања, подразумева висок степен способности и предан однос према делатности (Вилотијевић, 1999:164). Управо из ових разлога учитељ/ица не може више

представљати једини извор знања, већ постаје организатор, руководилац, катализатор савремених услова рада у настави. Савремени концепт наставног програма природа и друштво пружа могућност присуства истакнутих књижевника, уметника, научника, мештана, који говоре о свом стваралачком раду и друштвеном деловању. Ова гостовања на ученике снажно делују, јер се они воле поистовећивати са познатим личностима, што их и подстиче на властиту делатност, како би и сами постали успешни ствараоци.

Савремени наставни медији (аудио-визуелни) одликују се мултимедијалношћу, могућношћу интерактивног приступа и интердисциплинарног учења, што јесте одлика наставе природе и друштва. Навешћемо савремене наставне медије који припадају категорији електронских средстава и продукт су савременог доба.

1) *Електронски уџбеник* у настави природе и друштва настао је као потреба за превазилажењем ограничења класичног, штампаног уџбеника. Он поред писаног текста садржи и апликације у боји, аудио записе који прате текст и слику, као и анимације које ученике воде кроз садржај учења (Шеховић, 2006:164). На овај начин ученик је у прилици да види, чује, прочита, и делимично креира садржаје које учи. Фотографија и глас животиње о којој учи, могућност да повеже одговарајуће животиње и биљке са окружењем коме припадају и слично, пружа комплетнији доживљај учења од учења из класичног уџбеника.

Слика бр.2. Примена електронског уџбеника у настави природе и друштва
(преузето са www.zelenaucionica.com, дана 20.4.2018. у 20:53)

2) *Филм* у настави природе и друштва има вишеструк утицај на ученике: „подстиче их на размишљање, утиче на активан однос према садржајима који се презентују, изазива потребу да о неким питањима воде расправу, критикују

неприхватљиве ставове и облике понашања и на тај начин вреднују оно што се слуша и гледа (Мандић, 2003:194).

3) *Образовна телевизија* у настави природе и друштва користи се за „приближавање стварности, која није доступна процесу учења, дубини и продубљивању градива из различитих научних и наставних подручја, у разликовању и обогаћивању познавања свакодневнице, могућности показивања најновијих информација и пружању помоћи у савладавању животних проблема (De Zan, 2005:154). Слика реалног и текућег збивања је најзначајнија одредница телевизије (Радојковић и Милетић, 2008:242). Посредством телевизије у наставном процесу ученици из својих учионица постају сведоци неких догађаја који се дешавају далеко од њих. Телевизија у настави природе и друштва ученицима може да приближи непознате пределе, представи знамените личности, сликовито представи правила понашања у саобраћају и сл. (Мандић, 2003:197).

4) *Електронске енциклопедије* у настави природе и друштва пружају могућност ученицима и наставницима да дођу до научно проверених знања путем електронске форме. Електронске енциклопедије су доступне у облику DVD издања која се могу купити, или путем Интернета. Оне представљају ризнице знања из различитих области а велики део ових садржаја наставници могу користити у настави природе и друштва.

5) *Интернет ресурси* у настави природе и друштва омогућавају актуелизацију и стално иновирање наставног процеса садржајима и идејима за њихову реализацију у току наставе. Постојање различитих едукативних садржаја на светској глобалној мрежи и њихово правилно коришћење у настави може олакшати, обогатити, актуелизовати, иновирати процесе учења и поучавања. Није сваки наставни садржај погодан за компјутерску разраду и презентацију. У настави природе и друштва нарочито су погодни они садржаји које ученици нису у прилици упознати кроз непосредну чулну перцепцију или пак захтевају дугорочна посматрања и истраживања (промене на биљкама током године, развој биљке, међусобна повезаност биљног и животињског света, проучавање садржаја о небеским телима...) (Цекић-Јовановић, 2015:144).

Савремени наставни објекти за извођење наставе природе и друштва

Разноврсност и разноликост наставних садржаја који се обрађују кроз предмет Природа и друштво, захтева прилагодљив и инспиративан простор за реализацију

наставе. Различити објекти и простори, у школи и ван ње, могу бити коришћени за реализацију садржаја овог предмета. На тај начин настава постаје динамичнија, наставницима и ученицима се даје више могућности да буду креативни и да активно учествују у свим фазама планирања и реализовања наставног процеса.

У настави природе и друштва уобичајене су разредне учионице универзалног типа, у којима се одржава и настава других предмета. Међутим, савремена школска архитектура настоји да тај простор буде што флексибилнији и да се према потреби може мењати, чак и повећавати, тј. проширивати или смањивати. У таквој учионици и намештај мора бити савремен, прикладан за групни и индивидуални рад (De Zan, 2005:128). Осим класичних учионица у школама се срећемо и са специјализованим учионицама, наставним кабинетима, електронском учионицом, школском радионицом, интерактивном мултимедијалном учионицом. Као што постоје кабинети за физику, хемију и биологију, у свакој би се основној школи требали налазити и кабинети за наставу природе и друштва, који не би служили само наставницима него и ученицима. Предност таквог кабинета је то да се у њему чувају само она средства, материјал и помагала која служе искључиво настави природе и друштва (Николић, 2005:89). Треба да постоји и место где ће се чувати и налазити различите збирке – збирке животиња, биљака, руда и минерала, проиводе прикупљене у току посете радним организацијама, рукотворине, материјал о историји завичаја, итд.

Слика бр. 4 Мултимедијална учионица (преузето са www.zelenucionica.com, дана 20.4.2018. у 18:03)

Школско двориште ученицима служи као место за проучавање и као место где се играју и проводе део слободног времена. На школском дворишту наставник може организовати различите вежбе и практичне радове. Ту ће симулирати раскрсницу и

ученици ће вежбати пролажење кроз раскрсницу уз обавезно придржавање саобраћајних прописа. У вези са оријентацијом у простору, ученици на дворишту могу одредити стајалиште и правце у којима се налазе главне и споредне стране света. Простор школе, дворишта и игралишта могу приказивати па компасу, а такав се већи компас може налазити и у дворишту. У школском дворишту ученицима се може демонстрирати како се гаси ватра уз помоћ воде, песка и других средстава. Модерно опремљене школе имају и саобраћајни полигон. Основне школе служе се саобраћајним полигоном да би на њему ученици без опасности савладавали све оне облике кретања у саобраћају, који су аставни део њихове саобраћајне културе. Зато ћемо на школском полигону имати асфалтиране стазе обележене на исти начин као су обележене улице и путеви на којима се стварно одвија саобраћај, затим саобраћајни знаци, обавештења и опасности, тако и семафоре којима се и на улицама градова регулише саобраћај. Процес увођења ученика у саобраћајну културу почиње већ у учионици, где се ученици упознају с најважнијим саобраћајним правилима и прописима (Лазаревић, Банђур, 2001:102. Тешко је замислити успешну реализацију васпитно-образовних задатака наставе природе и друштва без помоћи школског врта. Школски врт се налази у непосредној близини школе и у њему се могу најнепосредније пратити све промене у биљном и животињском свету о којима се говори на наставним часовима. У школском врту ученици већ од првог разреда основне школе повезују теоријски рад с практичним, делују на природу и мењају је. У том се процесу развијају радне навике ученика и спознаја о вредности рада у животу човека и друштва уопште (De Zan, 2005:145).

Основна сазнања и поимања у настави природе и друштва

Знања и појмови о живој и неживој природи усвајају се континуирано у предшколском добу, од тренутка поласка у школу, па током читавог периода школовања као школска знања која треба да постоје као део опште културе сваког појединца, али и као знања која су од значаја за развијање и продубљивање сазнајних интересовања ученика у посебним областима проучавања природних наука.

Сазнавање и поимање у овој области одвија се и на предшколском узрасту детета, међутим суштински континуитет васпитања и образовања у овој области одвија се током периода основне школе.

У млађим разредима основне школе знања и појмови о живом свету усвајају се у оквиру наставе природе и друштва од 1. до 2. разреда (предмет Свет око нас) и у оквиру наставног предмета Природе и друштва у 3. и 4. разреду. У оквиру ова два наставна предмета усвајају се знања и из других области. Да ли ће знања и појмови из млађих разреда представљати суштинску основу процеса сазнавања у настави биологије у старијим разредима, непосредно зависи од природе садржаја наставе, од основних карактеристика и редоследа усвајања знања и појмова, односно од природе самог процеса сазнавања у оквиру предмета Природа и друштво, од 1. до 4. разреда. Постоје и дилеме о томе да ли су, односно да ли могу садржаје наставе о живом свету у млађим разредима основне школе чинити права знања и појмови, онаква каква постоје у оквиру природних наука. Те дилеме су повезане са схватањима о интелектуалним и сазнајним могућностима ученика млађег школског узраста, у погледу усвајања и овладавања одређеним садржајима из различитих области науке.

Почев од 1. разреда основне школе, процеси усвајања и развоја природних наука и појмова одређени су, пре свега, садржајима наставе који су предвиђени наставним планом и програмом за основну школу. Ова значајна веза између одабраних садржаја наставе и током развоја било које врсте појмова у настави, па самим тим и биолошких појмова, као и веза између садржаја наставе и процеса развоја мишљења ученика, доказана је у експерименталним истраживањима руских психолога и дидактичара, од којих су свакако најважнија експериментална истраживања која су спроведена под руководством руског психолога Давидова и његових сарадника.

Сазнавање и поимање у млађим разредима условљено је садржајима наставе, који су изабрани у складу са концепцијом учења и сазнавања на узрасту млађих разреда која је заснована на сензуалистичким схватањима. Садржаји који су заступљени у уџбеницима познавања природе у прва четири разреда углавном су сликовног карактера, уз постепено прогресивно повећавање заступљености текстуалних садржаја. Више од половине расположивог простора у уџбеницима о природи и друштву за 1. и 2. разред заузимају различите илустрације. У уџбенику за 3. разред овај простор је нешто мањи, док се тек за уџбеник предмета Природа и друштво за 4. разред може рећи да је однос између текстуалних и сликовних садржаја изабраних у уџбенику уравнотежен, текстуалним садржајима посвећена је знатно већа пажња, а то се одразило и на обим њихове заступљености у уџбенику за 4. разред. На овај начин структурирани уџбеници указују на чињеницу да се у млађим разредима придаје кључни значај усвајању знања

помоћу активности посматрања, што представља саставни део прихваћене концепције избора садржаја наставе и усвајања и развоја појмова у настави.

Међутим, када је у питању сензуалистичка оријентација у конципирању процеса сазнавања и поимања, јавља се дилема у којој мери је могуће активностима и посматрањем у настави омогућити ученицима да продру до унутрашње суштине предмета сазнавања. Ако је задовољен почетни услов приликом креирања страна у уџбеницима да они својим укупним изгледом представљају средства учења која ученицима делују привлачно, може се поставити питање у вези са целисходношћу распореда и садржаја илустрација у уџбеницима. То питање би се састајало у следећем: *у којој мери се приказане илустрације у уџбеницима, као својеврсни сликовни опис различитих живих бића (биљака и животиња), односе управо на њихову биолошку суштину, односно ону суштину која је исказана у оквиру научних биолошких појмова и да ли ти модели омогућују да се у наставном процесу, уз помоћ организоване, координисане активности ученика и наставника, допре до унутрашње, типично биолошке суштине живих бића, која су предмет сазнавања у млађим разредима основне школе?* Одговор на ово питање је од кључног значаја, с обзиром на основне циљеве и задатке који се постављају у наставном процесу предмета Природа и друштво, као и с обзиром на често исказан дидатички конципиран захтев да сазнање треба своје полазиште да црпи у активностима посматрања предмета и појаве објективне стварности.

Централни део изабраних садржаја у оквиру наставног плана и програма Природе и друштва предвиђен је за усвајање појмова живе и неживе природе. Међутим, питање је да ли се знања о живом свету, која се у млађим разредима стичу у оквиру наставног процеса референтних предмета, могу уопште и назвати знањима појмовног карактера. Потпуна заступљеност традиционалне емпиријске концепције појма и мишљења у наставном процесу на овом нивоу и усвајање знања углавном емпиријског карактера, наводе на закључак да се у таквој ситуацији не може ни зачети садржај неког правог научног појма о природним наукама. Појединачна, расцепкана и површна знања о спољашним, чулно-очигледним својствима појединих биљака и животиња, о њиховом начину живота, исхрани, међусобној повезаности, не могу се организовати као део једног целовитијег појмовног система и због тога таква усвајања знања остају на нивоу скупа издвојених представа о спољашњим својствима предмета сазнавања.

У неколико истраживања која су се бавила анализом садржаја наставног програма, уџбеника, као и анализом наставног процеса предмета Природа и друштво,

(Шарановић-Божановић, 1995) утврђено је да се у оквиру ових наставних предмета, од 1. до 4. разреда, *усвајају искључиво емпиријска знања*. Основу ових емпиријских знања, општих представа о одређеним биљкама и животињама и њиховим карактеристикама, чине активности посматрања у настави живих бића, биљака и животиња, које се одвија углавном уз помоћ наставних средстава, као и непосредно посматрање које се односи на присуство у природној средини у којој живе. С обзиром на чињеницу да је у млађим разредима у оквиру наставних програма и наставног процеса предмета Природа и друштво избор садржаја наставе начињен у складу са традиционалном концепцијом наставе, односно у складу са основним поставкама емпиријске концепције развоја појмова и мишљења у настави, процес усвајања и развоја појмова у наставном процесу предмета Природа и друштво подређен је основним схватањима која чине саставни део ове концепције. Избором садржаја наставе у оквиру наставног програма и у уџбеницима, ученици се претежно упућују на стицање знања о спољашњим, чулно доступним карактеристикама живе и неживе природе и њиховим међусобним односима у природним срединама у којима живе.

Разматрајући однос новостечених знања у настави и знања која ученик већ поседује, Цветковић (1995) наглашава следеће: „Претходно стечена знања у настави, такође могу бити емпиристичког карактера. Усвајање нових знања, које има основу у таквим претходним знањима и које се њима прилагођава може за резултат имати исто тако емпиристичка знања, додуше проширена и продубљена, али не квалитативно битно различита.“ Могућност квалитативне промене постојеће структуре емпиријских знања може да се одвије искључиво усвајањем научно-теоријских знања.

Оно што се постепено може запазити код знања која се усвајају у настави природе и друштва јесте одсуство система, на основу својства веза и односа који постоје између знања стечених у настави познавањем природе. Усвајајући знања о спољашњим својствима биљака и животиња, ученици нису у могућности да таква знања повежу у целовит систем знања, због тога што није присутан обједињујући чинилац, а то је знање о унутрашњим својствима, о суштини онога што представља предмет сазнавања. Анализирана је (Антонијевић, 2001) могућност укључивања знања о спољашњим својствима живих бића у систему знања. Знања која чине садржај неког појма могу бити у мањој или већој мери повезана у систем знања у оквиру тог појма и шире у оквиру више појмова.

У оквиру разматрања суштинских разлика између знања која чине садржај емпиријских и научно-теоријских знања наглашено је да само знања која су по својој

природи научно-теоријска постају саставни делови ужих или ширих система знања. И у случају садржаја биолошких појмова може се применити правило да један биолошки појам представља систем знања једино уколико његов садржај сачињавају одреднице научно-теоријског карактера. Из овога се може извести закључак да емпиријска знања о живој и неживој природи и њиховим међусобним односима не могу бити део целовитог, логички доследног система знања, у оквиру једног или више појмова.

Експеримент у настави Природе и друштва

Употребом експеримента у настави ученицима се пружа могућност да самостално предвиђају, посматрају, уочавају, и упоређују предмете и појаве, манипулишу, изводе закључке и проверавају резултате. Укратко, да упознају природу свим својим чулима и на тај начин стекну дубља и трајнија знања о њој. Експерименти треба да буду једноставни, а услови при којима се изводе лако објашњиви ученицима. Према Де Зану (2001), ученици се на тај начин поступно упућују у поступке научноистраживачког рада, на тај начин ученици усвајају знања о природи, али и саме механизме стицања знања. Поред важне улоге коју експеримент има у настави, он треба да буде незаобилазани део ученичких пројеката, домаћих задатака, као и један вид решавања проблемских ситуација у свакодневном животу. Употреба експеримената изузетно је делотворна у проблемској настави која ученицима омогућава да сами налазе одговоре и решења постављених проблема, у чему им помаже раније стечено знање и лично искуство (Грдинић и Бранковић, 2005). Будући да експеримент у настави захтева доста времена неопходна је добра припрема и наставника и ученика. Када је реч о припреми наставника она подразумева: избор експеримента, набавку материјала и прибора, припремно извођење експеримента, уочавање евентуалних недостатака и њихово кориговање, припрему наставног листића са упутством за рад. Ученици треба постепено да се оспособљавају за извођење експеримента у настави, а то подразумева стицање следећих навика: брзо и ефикасно организовање у групе, пажљиво читање упутства за рад, прецизно, пажљиво и тачно извођење експеримента, бележење запажања и резултата, извођење закључака, распремање радног места.

Потпунијем и трајнијем формирању знања битно доприноси и свеска за бележење изведених експеримената. Сваки ученик би требало да има посебну свеску за експерименте и да је континуирано користи у све четири године разредне наставе.

Каснијим читањем садржаја у свесци за експерименте ученик налази трагове свих својих активности, својих мисли, запажања, односно све потребне елементе за формирање нових знања.

Експеримент у настави може реализовати једна особа (учитељ или ученик) пред целим разредом (демонстрациони експеримент), или сви ученици на неки начин могу да учествују у реализацији експеримента (ученички експеримент). Основни захтев за примену демонстрационог експеримента у настави јесте да се може извести у кратком временском интервалу и да чини складну целину са осталим садржајем часа. Само добро припремљен и успешно изведен експеримент истински доприноси квалитету наставе, што је потврђено многим истраживањима (Де Зан, 2005). Кад год је то могуће предност треба дати ученичком експерименту у коме су сви ученици у разреду активни, односно изводе експеримент. Редовном и осмишљеном употребом експеримента у разредној настави ученике треба постепено упознавати и обучавати за примену појединих научних поступака као што су: посматрање, описивање, упоређивање, мерење, прикупљање и записивање података, разврставање и вредновање података, представљање података, закључивање и објашњавање података, избор и повезивање независних и зависних величина, обликовање претпоставке, планирање експеримента, избор материјала и прибора за истраживање, извођење истраживања и извештај о истраживању. Ниво самосталности приликом извођења експеримента, као и његова сложеност, поступно ће се повећати у складу са развојем способности за самостално истраживање. То од учитеља захтева да пажљиво осмисли и наставне садржаје, одабере прикладне експерименте, а потом их прилагоди тренутним способностима ученика. Овако захтевна и измењена улога наставника у савременој настави природних наука, указује на сталну потребу за развијањем и надоградњом наставничких знања и компетенција у тој области (Цвјетићанин, Сегединац, Халаши 2010).

У оквиру Наставног програма предмета Природе и друштва за трећи и четврти разред основне школе у Србији дате су препоруке о методама рада у којима се посебно наглашава потреба да ученици самостално реализују огледе уз подршку учитеља.

Издавањем појединих параметара посматраних појава и процеса, уочавање узрочно-последичних односа и извођењем закључака, ученици треба да „систематизују претходна сазнања на вишем нивоу“. Надаље се препоручује стално успостављање корелације са свакодневним искуственим сазнањима и са садржајима из других тема у оквиру истог предмета или са сличним темама у оквиру других предмета, што се најпотпуније постиже интегрисаним тематским приступом. Приликом избора

активности важно је одабрати оне које ангажују више чула истовремено, што доприноси стварању целовите и комплексне слике света, а истовремено уважава различите склоности ученика у процесу учења. Даље се наводе пожељне активности ученика у оквиру предмета Природа и друштво: посматрање, описивање, процењивање, груписање, праћење, бележење, практиковање, експериментисање, истраживање, сакупљање, стварање активности у оквиру мини-пројеката и играње (Цвјетићанин, Сегединац, Халаши, 2010).

Примена експеримента у настави доприноси трајности усвојених знања, умећа и навика, као и развоју способности размишљања, доказивања и одлучивања. Практична примена нових програма и иницијатива у настави подразумева одређене потешкоће и не даје одмах задовољавајуће резултате, како у свету тако и код нас (Дракулић, Миљановић, 2006). И поред врло јасних препорука и упутстава о начинима реализације садржаја наставног програма предмета Природа и друштво, самостално решавање проблемских ситуација и примена експеримента нису свакодневна и распрострањена појава у нашој наставној пракси. Једна од занимљивости и поучности овог рада јесте да се, на основу одговора ученика о примени експеримената при реализацији наставних садржаја о природи, утврди у којој мери и у којим видовима је експеримент присутан у разредној настави (анкета ученика).

13.4. Елементи анализе наставног часа

Предуслов успешног рада студента-наставника је вредновање наставног часа, које се врши анализом. Током анализе траже се узроци успеха, односно неуспеха, траже се решења, проучавају се и могућности даљег усавршавања наставе.

Анализу врши студент-наставник, који анализира свој час, али понекад врши и директор школе, школски надзорник. Анализа наставног часа је врло важна компонента у процесу оспособљавања будућих учитеља, јер она указује на негативне и позитивне методичке елементе и доприноси изграђивању критичког односа према сопственом раду будућих учитеља.

Први предуслов успешне анализе је објективност и добра намера. Много је значајније указати на успехе на часу него да се траже грешке у настави. Анализа треба да помаже студенту-наставнику у даљем раду, а не да га разочара. Она се врши систематски, а не повремено. Није довољно констатовати чињенице, већ треба да се траже и резултати, узроци негативности и могућности њихове исправке, а посебно како је пожељно урадити.

При анализи наставног часа познавања природе треба узети у обзир следеће:

Опите компоненте анализе

1. Вредновање обрађених садржаја

Да ли су остварени циљеви, односно задаци?

Да ли су били оптимално, минимално или максимално планирани?

Да ли је одговарајуће димензионирање садржаја?
Да ли је искоришћена могућност за васпитање ученика?

У којој мери је рад на часу допринео свестраном развоју ученикове личности?

Зна ли студент-наставник нагласити апстрактне појмове?

Да ли је дат акценат на повезивање теорије са праксом?

Повезује ли студент-наставник садржаје претходног и наредног часа?

2. Структура часа

Како је предвиђена организација часа?

Да ли је студент-наставник на одговарајући начин рашчланио наставну јединицу?

Због чега је и у чему дошло до одступања од плана?

3. Настава и наставни методи

Да ли су садржаји наставног часа заинтересовали ученике?

Да ли је мотивација ученика била континуирана?

Јесу ли ученици различитих способности добили различите задатке?

Да ли је студент-наставник за остварење планираних циљева и задатака одабрао адекватне методе рада?

Да ли су ученици добили јасно дефинисане задатке и упутства за рад?

У каквој мери су изабране методе допринеле повећању активности ученика?

Да ли су били обезбеђени услови за самосталан рад?

Да ли је нека наставна метода доминирала?

Које комбинације метода су биле присутне?

Да ли је студент-наставник правилно илустровао и демонстрирао градиво?

Да ли је вежбање допринело развијању способности, вештина и навика?

4. Избор наставних средстава

Да ли је избор наставних средстава и средстава за огледе био у складу са садржајем наставног часа?

Да ли је избор наставних средстава био одговарајући?

Да ли је студент-наставник дидактички правилно користио наставна средства, уџбеник и таблу?

Да ли је студент-наставник искористио сваку могућност за примену принципа очигледности?

Да ли је демонстрација била дидактички исправна?

5. Сарадња са ученицима

Да ли је студент-наставник обезбедио услове за сарадњу?

Показује ли студент-наставник способност за одржавање дисциплине на прихватљив начин?

Како је било расположење ученика? Да ли су решавали задатке без страха?

Поред стручних грешака ученика, да ли је студент-наставник обратио пажњу на говор и изражавање ученика?

Шта је учинио да слабији ученици не заостају у раду?

6. Личност студента-наставника као васпитача

Да ли је држање студента-наставника било без приговора?

Да ли је студент-наставник створио добру атмосферу на часу?
Да ли је успео укључити сваког ученика у рад?
Да ли је свој говор прилагодио добу ученика?
Какав је био његов стил?
Да ли је успео остварити посебан контакт са ученицима?
Каква је његова стручна, педагошка и теоретска спремност?
Да ли поседује способности неопходне за наставу познавања природе (спретност у извођењу огледа, изражајна спретност)?
Да ли је објашњавање студента-наставника било једноставно, јасно и разумљиво?
Да ли су питања била исправна и да ли су ученике подстакла на размишљање?

7. Реализација наставног часа

Да ли је владао логичан ред на наставном часу?
Какав је био распоред времена?
Да ли је било довољно времена за посматрање, објашњавање, извођење огледа и усвајање новог градива?
Да ли је практичан рад ученика био успешан?
Да ли су ученици обрађене садржаје у довољној мери утврдили?
Да ли су се развиле одговарајуће способности, умења, навике и ставови?

8. Проверавање и вредновање рада ученика

Да ли је студент-наставник при континуираном проверавању и вредновању узео у обзир циљ и задатке наставног програма?
Залаже ли се студент-наставник да добије повратне информације од сваког ученика?
Да ли је вредновао рад ученика уз поштовање методичких захтева?

9. Резултати и закључак

Да ли су остварени предвиђени задаци?
Да ли је студент-наставник васпитавао ученике?
У чему се огледа позитивност часа?
Које су биле негативности и како су се оне могле избећи?

10. Анализа часова посета и екскурзија

Да ли је планирање, организација и реализација посете била у складу са захтевима наставног предмета?
Учествују ли ученици активно у прикупљању података?
Каква осећања је пробудила посета у ученицима?

11. Неки елементи анализе часа обраде новог градива

Како је студент-наставник организовао свој рад и рад ученика?
Како је искористио искуство ученика?
Да ли су примењена савремена наставна средства?
Јесу ли ученици усвојили нове појмове?
Јесу ли посматрања и огледи допринели развоју научног мишљења?
Да ли је студент-наставник успешно реализовао рад са учбеником и радном свеском?
Да ли су ученици схватили битне законитости?
Да ли су ученици самостално радили?
Да ли су организоване дидактичке игре за развијање појмова?
Да ли је праћење ТВ емисије правилно припремљено?
Да ли је студент-наставник обратио довољно пажње на могућност корелације?
Колико је домаћи задатак допринео утврђивању обрађених садржаја?
Колико је домаћи задатак био у функцији припрема за следећи наставни час?
Да ли су ученици усвојили методе за стицање знања и развили менталне способности (посматрања, упоређивања, описа, процењивања, мерења, огледа, сакупљања, самосталног стицања знања, расправе,...)?

12. Анализа часова систематизације градива

Како је студент-наставник организовао овакав час?
Како је дошло до унутрашње повезаности градива, до груписања, утврђивања теоријских и практичних метода?
Кад, како и какве методе је применио?

13.4.1. *Протокол систематског посматрања активности ученика на часу*

Савремена настава познавања природе је настава у којој је ученик максимално ангажован у свим сферама личности. Ради лакшег сагледавања широке лепезе активности ученика на часу могуће је користити *протокол систематског посматрања активности ученика*, који ће студенту-наставнику помоћи да запази и забележи ове активности, као и да сам покуша да у својој припреми за час предвиди разноврне активности ученика које произилазе из различитих наставних ситуација.

ОБРАЗАЦ ЗА ПОСМАТРАЊЕ ЧАСА

ОБРАЗАЦ ЗА ПОСМАТРАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ ШКОЛСКОГ ЧАСА (област квалитета *Настава и учење*)

Школа:	Име и презиме евалуатора:	
Име и презиме наставника:	Наставни предмет:	
Подсетник:	Разред и одељење:	Датум:

Процена

Заокружите одговарајуће: У колону процена упишите ако је индикатор присутан. У колони Процена стандарда заокружити ниво остварености од 1 до 4.

Стандард	Индикатор	Процена	Процена стандарда
2.1. Наставник примењује одговарајућа дидактичко-методичка решења на часу.	2.1.1 Наставник јасно истиче циљеве часа.	☐	Ниво 1 2 3 4 1 = неостварен стандард (присутно мање од 3 индикатора) 2 = делимично остварен стандард (присутно 3 индикатора) 3 = добро остварен стандард (присутно 4 индикатора) 4 = у потпуности остварен стандард (присутни сви индикатори) Белешка:
	2.1.2 Наставник даје упутства и објашњења која су јасна ученицима.	☐	
	2.1.3 Наставник истаче кључне појмове које ученици треба да науче.	☐	
	2.1.4 Наставник користи наставне методе које су ефикасне у односу на циљ часа.	☐	
	2.1.5 Наставник поступно поставља све сложенија питања/затке/захтеве.	☐	
2.2. Наставник учи ученике различитим техникама учења на часу.	2.2.1 Наставник учи ученике како да користе различите начине/приступе за решавање задатака/проблема.	☐	Ниво 1 2 3 4 1 = неостварен стандард (присутно мање од 3 индикатора) 2 = делимично остварен стандард (присутно 3 индикатора) 3 = добро остварен стандард (присутно 4 индикатора) 4 = у потпуности остварен стандард (присутни сви индикатори) Белешка:
	2.2.2 Наставник учи ученике како да ново градиво повежу са претходно наученим.	☐	
	2.2.3 Наставник учи ученике како да повежу наставне садржаје са примерима из свакодневног живота.	☐	
	2.2.4 Наставник учи ученике како да у процесу учења повезују садржаје из различитих области.	☐	
	2.2.5 Наставник учи ученике да постављају себи циљеве у учењу.	☐	

ПРАКТИКУМ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРОФЕСИОНАЛНЕ НАСТАВНЕ ПРАКСЕ

Процена				
Заокружите одговарајуће: У колону процена упишите ☐ ако је индикатор присутан. У колони Процена стандарда заокружити ниво остварености од 1 до 4.				
Стандард		Индикатор	Процена	Процена стандарда
2.3. Наставник прилагођава рад на часу образовно-васпитним потребама ученика.	2.3.1	Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.	☐	Ниво 1 2 3 4 1 = неостварен стандард (присутан 1 индикатор) 2 = делимично остварен стандард (присутна 2 индикатора) 3 = добро остварен стандард (присутно 3 индикатора) 4 = у потпуности остварен стандард (присутно 4, односно 5 индикатора у одељењима у којима има ученика који похађају наставу по ИОП-у) Белешка:
	2.3.2	Наставник прилагођава темпо рада различитим потребама ученика.	☐	
	2.3.3	Наставник прилагођава наставни материјал индивидуалним карактеристикама ученика.	☐	
	2.3.4	Наставник посвећује време ученицима у складу са њиховим образовним и васпитним потребама.	☐	
	2.3.5	Наставник примењује специфичне задатке/активности/материјале на основу ИОП-а за ученике којима је потребна додатна подршка у образовању. (Овај индикатор се процењује само ако постоји документ ИОП)	☐	
2.4. Ученици стичу знања на часу.	2.4.1	Ученици су заинтересовани за рад на часу.	☐	Ниво 1 2 3 4 1 = неостварен стандард (присутно мање од 5 индикатор) 2 = делимично остварен стандард (присутно 5 индикатора) 3 = добро остварен стандард (присутно 6 индикатора) 4 = у потпуности остварен стандард (присутни сви индикатори) Белешка:
	2.4.2	Ученици активно учествују у раду на часу.	☐	
	2.4.3	Активности/радови ученика показују да су разумели предмет учења на часу.	☐	
	2.4.4	Ученици користе доступне изворе знања.	☐	
	2.4.5	Ученици користе повратну информацију да реше задатак/унапреде учење.	☐	
	2.4.6	Ученици процењују тачност одговора/решења.	☐	
	2.4.7	Ученици умеју да образложе како су дошли до решења.	☐	

Процена				
Заокружите одговарајуће: У колону процена упишите ☒ ако је индикатор присутан. У колони Процена стандарда заокружити ниво остварености од 1 до 4.				
Стандард		Индикатор	Процена	Процена стандарда
2.5. Наставник је ефикасно управља процесом учења на часу.	2.5.1	Наставник ефикасно структурира и повезује делове часа.	☐	Ниво 1 2 3 4 1 = неостварен стандард (присутно мање од 4 индикатор) 2 = делимично остварен стандард (присутно 4 индикатора) 3 = добро остварен стандард (присутно 5 индикатора) 4 = у потпуности остварен стандард (присутни сви индикатори) Белешка:
	2.5.2	Наставник ефикасно користи време на часу.	☐	
	2.5.3	Наставник на конструктиван начин успоставља и одржава дисциплину у складу са договореним правилима.	☐	
	2.5.4	Наставник функционално користи постојећа наставна средства.	☐	
	2.5.5	Наставник усмерава интеракцију међу ученицима тако да је она у функцији учења (користи питања, идеје, коментаре ученика за рад на часу).	☐	
	2.5.6	Наставник проверава да ли су постигнути циљеви часа.	☐	
2.6. Наставник користи поступке вредновања који су у функцији даљег учења.	2.6.1	Наставник врши оцењивање у складу са Правилником о оцењивању ученика.	☐	Ниво 1 2 3 4 1 = неостварен стандард (присутно мање од 3 индикатора) 2 = делимично остварен стандард (присутно 3 индикатора) 3 = добро остварен стандард (присутно 4 индикатора) 4 = у потпуности остварен стандард (присутни сви индикатори) Белешка:
	2.6.2	Наставник прилагођава захтеве могућностима ученика.	☐	
	2.6.3	Наставник похваљује напредак ученика.	☐	
	2.6.4	Наставник даје потпуну и разумљиву повратну информацију ученицима о њиховом раду.	☐	
	2.6.5	Наставник учи ученике како да процењују свој напредак.	☐	
2.7. Наставник створа подстицајну атмосферу за рад на часу.	2.7.1	Наставник показује поштовање према ученицима.	☐	Ниво 1 2 3 4 1 = неостварен стандард (присутно мање од 3 индикатора) 2 = делимично остварен стандард (присутно 3 индикатора) 3 = добро остварен стандард (присутно 4 индикатора) 4 = у потпуности остварен стандард (присутни сви индикатори) Белешка:
	2.7.2	Наставник испољава емпатију према ученицима.	☐	
	2.7.3	Наставник адекватно реагује на међусобно неуважавање ученика.	☐	
	2.7.4	Наставник користи различите поступке за мотивисање ученика.	☐	
	2.7.5	Наставник даје ученицима могућност да постављају питања, дискутују и коментаришу у вези са предметом учења на часу.	☐	

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ - КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ
УЧИТЕЉСКИ ФАКУЛТЕТ У ПРИЗРЕНУ - ЛЕПОСАВИЋ

Писана припрема
за наставни час из предмета Природа и друштво

Ментор:

Проф. др Слађана Видосављевић

Студент:

Лепосавић, 2020.

ОПШТИ ПОДАЦИ:

Датум одржавања часа:	
Назив школе:	ОШ „Лепосавић“
Разред и одељење:	III – 4
Име и презиме учитељице:	
Име и презиме студента:	

ОПШТИ МЕТОДИЧКИ ПОДАЦИ:

Назив предмета:	Природа и друштво
Наставна тема:	Жива и нежива природа
Наставна јединица:	Заједничке особине живих бића
Тип часа:	Обрада
Наставна средства:	Панои, асоцијација
Наставне методе:	Монолошка, дијалогска, илустративно - демонстративна метода
Наставни облици:	Фронтални, индивидуални
Циљ часа:	Усвајање знања о заједничким особинама живих бића
Задаци часа:	<ul style="list-style-type: none"> • Образовни <ul style="list-style-type: none"> • Усвајање знања о заједничких особина свих живих бића: рађање, раст и развијање, размножавање, умирање, дисање, узимање воде и хране, кретање ... • Функционални <ul style="list-style-type: none"> • Развијање логичког мишљења и оспособљавање ученика за уочавање разлика и сличности међу живим бићима • Развијање свести о постојању заједничких

<ul style="list-style-type: none"> • Васпитни 	особина живих бића и разликама међу њима
Литература:	<ul style="list-style-type: none"> • Марела Манојловић, Бранкица Вељовић, „Свет око нас – уџбеник за 2.разред ОШ, Едука, 2009.

ОРГАНИЗАЦИЈА (СТРУКТУРА) ЧАСА

Уводни део часа: (5-10 минута)	<ul style="list-style-type: none"> - Преглед домаћих задатака - Решавање асоцијације - Најава наставне јединице и записивање наслова на табли
Главни део часа: (25-30 минута)	<ul style="list-style-type: none"> - Разговор о разликама међу живим бићима - Разговор о заједничким особинама живих бића
Завршни део часа: (5-10 минута)	<ul style="list-style-type: none"> - Цртање свог претка или себе за 20-30 година - Изложба радова

ТОК ЧАСА:

Уводни део часа: (5 – 10 минута)	<p>На почетку часа, представљам се ученицима и позивам их на сарадњу. Након чега следи преглед домаћих задатака.</p> <p>У циљу мотивације и припреме за даљи рад, ученици решавају асоцијацију (Прилог 1).</p> <ul style="list-style-type: none"> • . Да ли сте некада играли асоцијације? • Да, не. • Да ли неко зна да нам објасни како се игра ова игра. • Да, не.
--	---

	<p>Након ученичких објашњења, појашњавам правила игре.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Иза сваког поља ових колона се налази по један појам. Када се неко од вас јави, бира једно поље. Када чује појам, покушава да погоди решење колоне. Ако не погоди, јавља се неко други. Коначно решење ћемо открити тек када погодимо све колоне. Решење асоцијације рећи ће нам о чему ћемо говорити на данашњем часу. <p>Коначно решење асоцијације је Жива бића.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Биљке, животиње и човек чине живу природу. • А шта чини неживу природу? • Неживу природу чине вода, ваздух, земљиште и Сунце. • Да би живели живим бићима је потребна вода, ваздух, земљиште и Сунчева светлост. <p>Најављујем наставну јединицу и истичем циљ часа. Записујемо наслов на табли, а ученици у својим свескама.</p>
<p>Главни део часа: (25 – 30 минута)</p>	<p>На почетку овог дела часа истичем пано са главним карактеристикама биљака, животиња и човека (Прилог 2.). Постављам питања:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Шта је приказано на овој слици? • На слици су приказане биљке, животиње и човек. • Хајде да погледамо ове биљке. По чему се оне разликују од животиња и људи? • Разликују се по томе што не могу да се

крећу, по начину исхране...

- Шта је заједничко за све биљке приказане на слици?
- Заједничко им је што дишу, хране се, узимају воду...
- Могу ли биљке да се крећу?
- Не, биљке не могу да се крећу.
- Које делове тела животиње користе за кретање?
- Животиње користе ноге, пераја и крила за кретање.
- Хајде да погледамо слику. Да ли све животиње на слици имају ноге?
- Немају ноге рибе и змије.
- По чему се разликују ове животиње?
- Неке имају две а неке четири ноге, неке имају крзно а неке перје...
- По чему су сличне ове животиње?
- Све дишу, хране се, размножавају се.
- По чему су животиње сличне са људима? По томе што дишу, хране се,...
- Погледајмо слику. Ко са слике може да говори?
- Човек може да говори.
- По чему се разликују људска бића приказана на слици?
- Разликују се по полу, по старости, висини, боји косе...

Дакле, видели смо које су то разлике између биљака, животиња и људи. Хајде сада да видимо које су

њихове заједничке особине.

Ученицима показујем пано на којем је приказан раст и развој живих бића.

- Шта је приказано на овој слици?
- Приказан је раст и развој биљака, животиња и људи.
- На који начин биљке долазе на свет?
- Биљке се рађају из семена.
- На који начин животиње долазе на свет? Животиње се рађају.
- Да ли се све животиње рађају.
- Не, неке животиње се легу из јајета.
- Да ли знате неку животињу која се леже из јајета?
- Птице, корњаче, крокодил, змије...
- Како на свет долазе људи?
- Људи се рађају.

Дакле, можемо записати ово као прву заједничку особину живих бића.

На табли цртам празне правоугаонике и исписујем једну по једну заједничку особину живих бића.

- Дакле, свакога дана на свет долазе нова жива бића. Она могу да ничу из семена, да се легу из јаја или да се рађају. Тако остављају своје потомство.
- Да ли знате шта је потомство?
- Нова жива бића настала од родитеља називају се потомци.
- Зашто је за жива бића важно да се размножавају?

- **Важно је јер на тај начин остављају потомство.**

Тако је. Дакле, младе јединке замењују старе. На тај начин жива бића настављају да постоје дуги низ година. Записујемо ову заједничку особину у нови правоугаоник на табли.

- Дакле, сва жива бића расту, развијају се, старе и умиру. А шта им је неопходно да би расла?
- **Да би расла она морају да дишу, да узимају воду и да се хране.**

Сва жива бића дишу. Дисање је неопходно за све њихове активности: раст, развој, кретање и друго. Жива бића користе кисеоник из ваздуха или воде.

- Како дишу биљке?
- **Биљке дишу преко листа.**
- Како дишу рибе у води?
- **Рибе дишу помоћу шкрга.**

Постоје животиње које живе у води, а дишу помоћу плућа (на пример кит). Оне дишу тако што изроне из воде да би удахнуле ваздух.

- Како ми дишемо?
- **Ми дишемо помоћу плућа.**

Дакле, можемо речи да је и дисање једна од заједничких особина свих живих бића.

Записујемо у правоугаоник на табли нову заједничку особину живих бића.

- Шта је живим бићима још потребно да би могла да живе?
- **Неопходна им је храна.**

	<ul style="list-style-type: none"> • Сва жива бића се хране. Исхрана им је потребна да би могла да се крећу, да дишу, расту и развијају се. На који начин се биљке хране? • Свим биљкама је неопходна светлост. Биљке користе Сунчеву енергију за производњу сопствене хране, уз помоћ воде и минералних материја које већина биљака усваја кроз корење и лишће. • На који начин се хране животиње? • Животиње се хране биљкама и другим животињама. <p>Тако је, животиње које се хране биљкама називају се биљоједи. Ако се хране животињама, називају се месоједи. Оне животиње које једу и биљке и животиње називају се сваштоједи.</p> <p>За човека је важно да се храни разноврсно. То значи да у исхрани користи: житарице, поврће, воће, рибу, месо, јаја, млеко и млечне производе. Осим хране, свим живим бићима неопходна је и вода.</p> <p>Нову особину записујемо у правоугаоник на табли.</p>
<p>Завршни део часа: (5-10 минут)</p>	<p>У завршном делу часа, ученици цртају жива бића која имају заједничке особине.</p> <p>На крају часа од ученичких радова правимо изложбу и коментаришемо заједничке особине живих бића.</p>

ИЗГЛЕД ТАБЛЕ:

Заједничке особине живих бића

Корен	Дивље	Мајка
Стабло	Коњ	Отац
Цвет	Домаће	Дете
Лист	Пас	Биће
БИЉКЕ	ЖИВОТИЊЕ	ЧОВЕК
ЖИВА БИЋА		

Заједничке особине живих бића

Раст и развој	Размножавање	Дисање	Исхрана
---------------	--------------	--------	---------

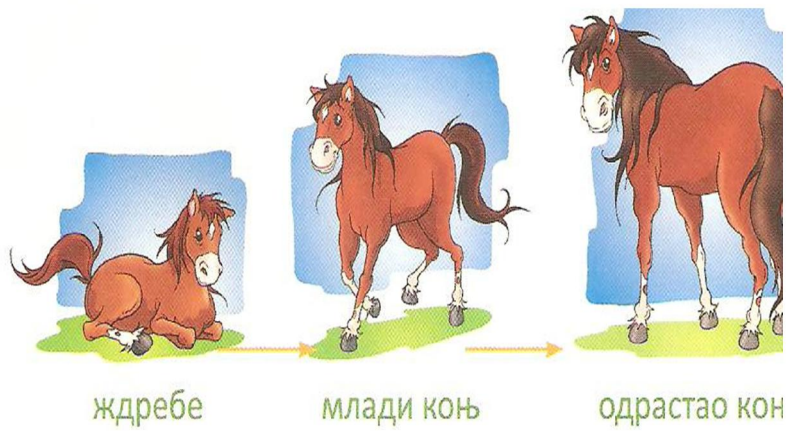
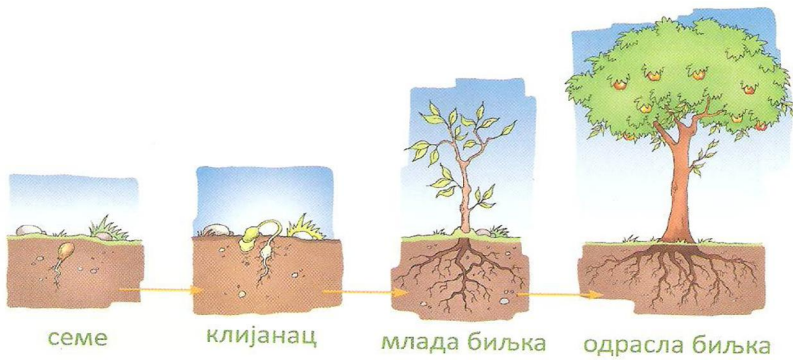
Прилог 1.

Корен	Дивље	Мајка
Стабло	Коњ	Отац
Цвет	Домаће	Дете
Лист	Пас	Биће
БИЉКЕ	ЖИВОТИЊЕ	ЧОВЕК
ЖИВА БИЋА		

Прилог 2.

Прилог 3.

Гордана Јаневска
Драгана Љубисављевић
др Србољуб Ђорђевић

Методички приручник за учитеље
уз уџбенички комплет
Природа и друштво 3
у трећем разреду основне школе

БИГЗ школство

„Учитељ не може остати статичан, непокретан у знањима. Сваки учитељ, водећи ученика напред, осећа потребу да и сам учи.“

Лав Толстој

„Школа не сме да буде оптерећење, већ одговор на радозналост коју дете носи у себи“.

Павле Васић

„Вредније је да ученик самостално и слободно мисли, па макар и не мислио увек правилно, него да пасивно усваја туђе мишљење па макар оно било правилно“.

Максим Горки

Поштоване колеге и поштоване колегинице,

Приручник Природа и друштво за трећи разред намењен је учитељима/учитељицама који користе уџбеник¹ и ЦД аутора Гордане Јаневске и Драгане Љубисављевић и радну свеску Мирјане Ристић издавачке куће Bigz са жељом да им помогне у осмишљавању и креирању наставног градива на мало другачији начин. Одређеним конкретним идејама смо се потрудили да часови Природе и друштва буду право задовољство за успешан рад на којима ће ученици постизати бољи успех, лако и на интересантан начин усвајати трајна знања која ће примењивати у свакодневном животу.

На почетку приручника дат је разрађени глобални и оперативни план рада који садржи све елементе савремене наставе.

Дневне припреме поседују методичко-дидактичке елементе потребне за извођење наставе, а циљ и задаци наставе и образовна постигнућа ученика су усклађени са Законом о основама система образовања и васпитања ("Службени гласник РС", бр. 62/03, 64/03, 58/04 и 62/04) и усаглашен са Правилником о изменама и допунама Правилника о наставном плану и програму основног образовања и васпитања за трећи разред образовања и васпитања („Службени гласник РС“ – „Просветни гласник“, бр. 110-00-20/2005-02 од 03.02.2005.године).

За све наставне јединице на којима ученици усвајају нова знања дат је предлог реализације часова који поред методичко-дидактичких елемената садрже: тест-зататке за проверу знања која су ученици усвојили тога дана и изглед табле – графофолије.

Имајући у виду да постојећа законска регулатива препознаје тзв. термин **инклузивно образовање** и обавезу редовне школе да упише ученика са посебним потребама (а редовне школе је похађала и сада похађа и ова категорија ученика), у оквиру артикулације сваког часа наставе Природа и друштво, дати су и могући исходи за ученике са посебним потребама. Овде посебно морамо истаћи чињеницу да категорију ученика са посебним потребама представља веома широки низ различитих појавних облика који нису униформни. Управо та хетерогеност појавних облика захтева различите приступе у организацији и извођењу часа, односно подршци која је потребна оваквом ученику у редовној школи. Због тога се мора посебно имати у виду да се предложени исходи могу односити, пре свега, на категорију ученика са посебним потребама који имају успорени когнитивни развој.

¹ Природа и друштво 3- уџбеник за трећи разред основне школе, Гордана Јаневска, Драгана Љубисављевић, BIGZ, Београд 2008.-одобрен је од стране Министарства просвете Републике Србије као уџбеник решењем број: 650-02-00259/2008-06/06 од 20.06.2008.

Да би се у редовној школи пружила одговарајућа подршка у циљу постизања оптималног укључивања ученика са посебним потребама у образовно-васпитни рад и вршњачки колектив, потребно је да школа за сваког оваквог ученика донесе и одговарајући **индивидуални образовни план (ИОП)** подршке који ће бити донет као предлог тима за инклузивно образовање. Индивидуални образовни план би ближе уредио, поред осталог, посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за наставу Природа и друштво, са образложењем за одступање од посебних стандарда, као и индивидуализован начин рада учитеља прилагођен врсти сметње или тешкоће у развоју и учењу. Аутори Приручника, овом приликом, посебно наглашавају да питање образовања ученика са посебним потребама у редовној основној школи нису могли ближе да уреде с обзиром на недостатак одговарајућих системских решења, која ће се, надамо се, убрзо донети.

Часови на којима се утврђује наставно градиво обилују разноврсним облицима рада на којима долази до изражаја креативност ученика, тимски рад, одмереност задатака за ученике са посебним потребама, истраживања, активности у локалној средини....

На крају сваке тематске целине за час систематизације дат је тест (небаждарен) - задаци за испитивање знања и проверу напретка ученика у усвајању градива који прате уџбеник **Природа и друштво 3** и прилагођени су психофизичким могућностима ученика.

Тест садржи 20 задатака различитих типова (алтернативни избор, вишеструки избор, допуњавање, сређивање и упоређивање).

Након поделе теста пожељно је саопштити ученицима следеће Упутство: „ Данас ћете самостално решавати низ задатака. Настојте их решити што више како би ваш успех и успех целог разреда био што бољи. Ако вам се неки задатак учини претешким, решавајте следећи. Задаци су различитог облика. У неким треба одабрати тачан одговор, а у неким дописати реч или средити одговарајуће податке који се нуде у задатку. Пажљиво прочитајте сваки задатак да би ваш одговор био тачан. Када одговорите на сва питања која знате, вратите се на задатке које нисте знали решити. Можда сте се у међувремену сетили оно што треба написати. Након тога поново прочитајте своје одговоре и проверите да ли сте тест тачно решили. За време рада не смете се договарати ни преписивати. Узмите задатке, упишите своје име и презиме, разред, датум. Желим вам што бољи успех у решавању задатака. Можете почети са радом“.

У току рада на решавању теста наставник може појединим ученицима даје индивидуалне инструкције у вези решавања појединих задатака, али никако не готова решења и одговоре.

Предмет Природа и друштво је комплексан. Он се ослања на радозналост деце за новим сазнањима, али у исто време продубљује већ стечена знања ученика,

проширујући садржаје првог и другог разреда новим.

Садржаји Природе и друштва користе дете као основни материјал који ће припремати за живот у свету неизвесности и конфликта, а учитељи то исто дете уче да своје знање практично примењује и да се у опису његове личности нађу иницијативност, толерантност, комуникативност, али и истинитост, осећај праведности, критичности, слободољубивости, храбрости, смелости и томе слично.

У времену које долази знање ће надјачати мудрост, а учење ће се вредновати не само као друштвена вредност, него и као богатство појединца.

Васпитање будућности обухвата веома значајно питање, питање васпитања животне заједнице, јер је то инструмент за свеукупни развој животне средине.

...Потрудили смо се да странице овог Приручника и Уџбеника пронађу своје место у богатом и разновсном темељу таквог васпитања. Зато смо све своје напоре уложили у генерације, у чије руке са поносом остављамо своју будућност.

Жеља нам је да овај Приручник учитељи користе у свакодневном раду и припремању наставе. Сви садржаји у Приручнику могу се мењати и прилагођавати, како потребама и могућностима конкретне школе, тако и потребама и могућностима сваког ученика одељења понаособ.

УЏБЕНИК

У уџбенику Природе и друштва се налази:

***УВОДНА СТРАНА ЗА СВАКУ НАСТАВНУ ЦЕЛИНУ**

У склопу наставних целина(тема) обрађене су наставне јединице са следећим захтевима:

*РАЗМИСЛИ –питања која повезују градиво са свакодневним животом и наводе на размишљање

*илустрације и фотографије као саставни део градива који ти олакшава учење

*главни текст је подељен на мање целине ради лакшег сналажења

*ОДГОВОРИ – питања која ти помажу при усвајању градива

*САЗНАЈ – занимљивости које су у вези са лекцијом

*ПРОБАЈ – задаци и предлози огледа за проверу знања

*ОГЛЕДИ – задаци предвиђени за испитивање својстава одређених материјала, могу се радити на часу или код куће; циљ огледа је да самостално изведеш закључке који ти олакшавају усвајање градива.

*графички прикази ти помажу да запамтиш најважније делове лекције.

Дете кроз ову књигу (уџбеник) постепено сазнаје ширу околину (завичај). Упознаје је решавањем многобројних задатака и проблема, истраживањима, огледима, задужењима ...Ви сте ту да му пружите основне информације и да га упутите како да крене у истраживање. Ово активно учење омогућава развијање стваралачких способности ученика, критичког мишљења, креативност.

Уџбеник је намењен само и једино ученицима.

РАДНА СВЕСКА

Радна свеска је богата разноврсним задацима: практичним проблемским ситуацијама, задацима за вежбање и утврђивање, задацима са истраживањем, испитивањем, огледима, занимљивостима, информацијама, новим открићима...

ЦД

На ЦД-у су мултимедијално приказане наставне јединице. Он прати садржај Уџбеника и обилује текстом, илустрацијама, фотографијама, музичким прилозима, занимљивостима и информацијама

Много успеха у раду желе Вам

Аутори

2. Циљ и задаци наставе Природе и друштва

Циљ и задаци

Циљ наставног предмета *природа и друштво* јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.

Задаци овог наставног предмета су:

- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних појмова о природном и друштвеном окружењу и повезивање тих појмова;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- оспособљавање за самостално учење и проналажење информација;
- интегрисање искуствених и научних сазнања у систем појмова из области природе и друштва;
- стицање елементарне научне писмености и стварање основа за даље учење;
- усвајање цивилизацијских тековина и упознавање могућности њиховог чувања, рационалног коришћења и дограђивања;

- развијање еколошке свести и разумевање основних елемената одрживог развоја.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

(2 часа недељно, 72 часа годишње)

Задаци

- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности;
- развијање основних научних појмова из природних и друштвених наука;
- развијање основних појмова о ширем природном и друштвеном окружењу – завичају;
- развијање радозналости, интересовања и способности за активно упознавање окружења;
- развијање основних елемената логичког мишљења;
- стицање елементарне научне писмености, њена функционална применљивост и развој процеса учења;
- оспособљавање за сналажење у простору и времену;
- разумевање и уважавање сличности и разлика међу појединцима и групама;
- коришћење различитих социјалних вештина, знања и умења у непосредном окружењу;
- развијање одговорног односа према себи, окружењу и културном наслеђу.

3. САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

3.1. ПРИРОДА ↔ ЧОВЕК ↔ ДРУШТВО

*Мој завичај**

Облици рељефа у окружењу: низије, котлине и планине (подножје, стране, обронци, врх планине).

Облици појављивања воде у окружењу (река и њене притоке, бара, језеро...).

Животне заједнице (састав земљишта, влажност, утицај светлости и топлоте, биљни и животињски свет) и међусобни утицаји у животној заједници.

Копнене животне заједнице (шуме и *травнате области*).

Култивисане животне заједнице: обрадиво земљиште (воћњаци, повртњаци, њиве...) и паркови.

Карактеристични биљни и животињски свет копнених животних заједница. Ланац исхране.

Значај и заштита рељефа (земљишта и копнених животних заједница).

Водене животне заједнице (баре, језера, реке...).

Карактеристични биљни и животињски свет водених животних заједница. Ланац исхране.

Значај и заштита вода и водених животних заједница.

Нежива природа

Разлике и сличности воде и других течности (провидност, густина, вода и друге течности као растварачи).

Понашање тела (материјала) у води и различитим течностима (плива – тоне, раствара се – не раствара се; зависност брзине растварања од уситњености материјала, температуре и мешања).

Промене при загревању и хлађењу течности (промена температуре, испаравање – брже, спорије, замрзавање...).

Основне карактеристике течности (променљивост облика, простор који заузима – запремина, слободна површина, услови тока ...).

Ваздух притиска и покреће. Променљивост облика и запремине.

Промене које настају при загревању и хлађењу ваздуха (промена температуре, запремине, струјање ваздуха...).

Чврсто, течно, гасовито – разлике и сличности (облик, запремина, понашање при механичким и топлотним утицајима).

Промене материјала и објеката: повратне (испаравање, кондензовање, еластичност) и неповратне (сагоревање, рђање).

Веза живе и неживе природе

Својства земљишта и њихов значај за живи свет.

Својства воде и ваздуха која су значајна за живи свет и људску делатност (утицај воде и ваздуха на земљиште, биљни и животињски свет, снага воде и ветра ...).

Кружење воде у природи.

Временске прилике и њихов значај за живот у окружењу.

Различити звуци у природи као последица кретања.

Повезаност животних заједница и улога човека у њиховој одрживости.

3.2.КРЕТАЊЕ У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ

Различити облици кретања и њихове основне карактеристике (кретање по правој линији, кружно кретање, кретање тела на опрузи, клатна, таласање... ; уочавање узрока настанка неких кретања и периодичног понављања).

Кретање производи звук (треперење затегнуте жице, гумице, затегнуте коже...).

Када и како тела падају, клизају се и котрљају наниже.

Оријентација према Сунцу и одређивање главних страна света.

Оријентација помоћу плана насеља.

Оријентација на географској карти Републике Србије (уочавање облика рељефа, вода, насеља, саобраћајнице, границе ... завичај на карти Србије).

Временске одреднице (датум, година, деценија, век – ближа и даља прошлост).

3.3.НАШЕ НАСЛЕЂЕ

Како откривамо прошлост (сведоци ближе и даље прошлости).
Трагови прошлости: материјални, писани, усмени и обичајни.
Чувамо и негујемо остатке прошлости.

Некад и сад

Одређивање ближе и даље прошлости (живот у породици, школи, насељу, завичају).

Мој завичај и његова прошлост – културна и историјска (начин живота, производња и размена добара, занимања, одевање, исхрана, традиционалне светковине, игре, забаве...).

Ликови из наших народних песама, приповедака и бајки – повезаност догађаја из прошлости са местом и временом догађања.

Знаменити људи нашег краја (просветитељи, песници, писци, сликари, научници...).

3.4.МАТЕРИЈАЛИ И ЊИХОВА УПОТРЕБА

Специфичне промене материјала под топлотним и механичким утицајима (метал, пластелин, вода, пластика различите тврдоће, дрво, восак, алкохол, крзно...).

Електрична проводљивост воде, водених раствора и ваздуха (провера помоћу струјног кола са батеријом и малом сијалицом).

Ваздух – топлотни изолатор.

Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и особине које тада испољавају).

Својства материјала одређују њихову употребу.

Значај и неопходност рециклирања материјала и рационалне потрошње производа од стакла, пластике, метала.

3.5.ЉУДСКА ДЕЛАТНОСТ

Становништво нашег краја (сличности, разлике, суживот).

Дечија права, правила група (познавање, уважавање и живљење у складу са њима).

Производне и непроизводне делатности људи и њихова међузависност.

Село и град, сличности и разлике (загађеност...), њихова повезаност, зависност и међуусловљеност.

Саобраћајнице у окружењу (понашање на саобраћајницама: прелазак преко улице, пута, кретање дуж пута, истрчавање на коловоз, коришћење јавног превоза, вожња бициклом, игра поред саобраћајница; именовање и препознавање на географској карти).

Међусобни утицаји човека и окружења (начин на који човек мења окружење), утицај на здравље и живот кроз правила понашања која доприносе одрживом развоју.

4. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Наставни предмет *природа и друштво* представља програмски континуитет наставног предмета *свет око нас* из прва два разреда основног образовања и васпитања. Он наставља развојну концепцију узлазних спиралних кругова у грађењу појмова, усвајању знања, вештина, ставова и вредности из интегративних области природе и друштва. Поступно се развија принцип завичајности који се протезе кроз цео први циклус:

I разред *Моја околина* (непосредно окружење)

II разред *Моје место* (насеље са околином)

III разред *Мој завичај* (природно и друштвено окружење, крај)

IV разред *Моја домовина* (држава Србија, део света).

Структура програма указује на континуитет у појачаном развијању знања из природних наука што се огледа у избору садржаја програма. Такође, постоји нов приступ при изучавању прошлости, који је ослобођен садржаја из шире историје јер их ученици теже усвајају на овом узрасту.

Као и у претходна два разреда потребно је обезбедити интегрисаност градива које се обрађује, како међу различитим садржајима програма, тако и са другим предметима и реалним животом. Систематизовањем, допуњавањем и реструктурирањем искуствених сазнања ученика и њиховим довођењем у везу са научним сазнањима, знања се надограђују, проверавају и примењују. Запажање основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности треба да буду у основи свих активности у реализацији овог програма, што на овом узрасту представља одличан подстицај за развој сазнајних способности и когнитивних процеса ученика.

Знања која се стичу у оквиру овог предмета треба да буду у функцији одговорног односа према себи, другима и природи, односно треба да буду основ за формирање правилних навика, ставова и вредности. За ученике је важно да место и улогу човека у окружењу не посматрају по антропоцентричном моделу већ да развијају екоцентрични поглед на свет, јер је човек део природе и у складу са њом треба да се понаша.

Програм садржи пет тематских целина: *Природа ↔ човек ↔ друштво, Кретање у простору и времену, Наше наслеђе, Материјали и њихова употреба, Људска делатност*. Свака од тематских целина структурирана је тако да указује на аспект са ког треба разматрати наведене садржаје.

I тема: *Природа ↔ човек ↔ друштво* одређује природни простор са његовим основним карактеристикама и узајамним везама у оквиру кога ће се разматрати наведени садржаји. Животне заједнице, доминантни садржаји ове теме обрађују се у основним обележјима овог појма док се карактеристичне животне заједнице у окружењу (завичају) изучавају темељније кроз разне форме активног и амбијенталног учења.

* *Мој завичај*, односно окружење, представља географски простор краја, односно крајине, у чијим границама се креће свих пет програмских тема.

* *Крај* – два или више суседних предела који се међусобно разликују, али заједно представљају одређену територијалну целину (Мачва са Поцерином, Подриње, Полимље, Гружа, Пештер...).

* *Крајина* – два или више крајева сличних географских карактеристика који заједно сачињавају одређену територијалну целину (Срем, Банат, Бачка, Шумадија, Неготинска крајина...).

У оквиру *неживе природе* наставља се са развојем појмова са којима су се ученици сусрели у прва два разреда. Систематизују се знања о објектима, води и ваздуху и врши се трансфер при грађењу и разумевању појмова чврсто, течно, гасовито. То подразумева и разматрање феномена повратних и неповратних процеса.

Човек као живо и друштвено биће дат је као окосница од које зависе односи који владају у животним заједницама. Он је одлучујући фактор у одржању природне равнотеже или узрок поремећене еколошке равнотеже унутар животне заједнице. Често је регулатор у односима различитих животних заједница, што се не сме губити из вида при обради садржаја прве теме, али и свих осталих тема у оквиру програма предмета *природа и друштво*.

II *Кретање у простору и времену* – У оквиру ове теме дати су садржаји који тумаче основне карактеристике неких реалних облика кретања (праволинијско, кружно..., као и кретање које настаје као последица силе Земљине теже – падање, клизање и котрљање наниже). Садржаје који се односе на кретање потребно је разматрати феноменолошки односно, поред спознавања основних карактеристика кретања, битно је уочити узроке и последице наведених облика кретања. Најпогодније активности за реализацију ових садржаја јесу: истраживање, експериментисање, огледи, праћење, процењивање, посматрање, описивање и бележење на разне начине. Тема обухвата и садржаје за симболичко представљање простора и времена, као и сналажење (оријентација) помоћу наведених симбола. Ове садржаје неопходно је обрадити ради стицања функционалних знања и умења потребних за процесе даљег учења и ради сналажења у свакодневном животу.

III *Наше наслеђе* – Ова тема у свом уводном делу указује на трагове прошлости (материјалне, писане, усмене и обичајне) који нас воде у ближу и даљу прошлост и омогућују нам да упознамо своје културно наслеђе, односно материјалну и духовну традицију. Подтема *Некад и сад* одређује време и простор на путу који следимо, истражујући прошлост у њеним разним појавним формама и обележјима живота: некад и некад давно, у поређењу са овим, сад и овде. Настава која обрађује садржаје и теме *Наше наслеђе* има два вида: теоријски и практични, подједнако заступљен. Теоријски вид наставе даје тумачење одређених трагова прошлости, поставља их у јасно дефинисан контекст, и тамо где је то могуће приказује њен хронолошки развој од некад давно (седам, осам векова), некад (један до два века), не тако давно (неколико деценија или година уназад), па све до садашњег времена. Рачунање давне, далеке и ближе прошлости на временској ленти треба повезати са наставом математике у трећем разреду. Практични вид наставе подразумева активан додир са објектима који чине материјалну компоненту традицијске културе: обилазак етнолошких и етнографских поставки.

IV *Материјали и њихова употреба* – Ова тема обухвата садржаје чије изучавање указује на специфична својства материјала који се прво морају

феноменолошки обрадити, а тек потом повезати са њиховом функционалном применљивошћу у свакодневном животу. Једна од препоручених активности у овој тематској области, у којој ученици могу лично да се ангажују и дају допринос заштити животне средине и истовремено се понашају у складу са концептом одрживог развоја, може бити *сакупљање и раздвајање отпада за рециклажу (папир, пластика, лименке...)*.

V *Људска делатност* је завршна тема која произлази из свих претходних. Она наглашава човека као интелектуално, креативно и друштвено биће које је способно да мења своје окружење, прилагођава га сопственим потребама и потребама група којима припада. Овде се морају нагласити правила које човек доноси и којих се мора придржавати да би заштитио себе, друге и своје окружење (здравствено-хигијенска и саобраћајна правила, дечја и људска права која уважавају различитости и омогућују суживот, правила која обезбеђују еколошку равнотежу у окружењу и одрживи развој за будуће генерације). У реализацији садржаја ове теме морају се имати у виду циљ и задаци предмета који омогућују формирање ставова и вредности из сфере здравља, екологије, одрживог развоја, демократије и технологије.

Овај наставни предмет представља основу за изучавање садржаја у оквиру наставних предмета биологија, географија, историја, физика и хемија. Ако се има у виду да ће се ученици сусрести са тим предметима тек за неколико година важно је постепено градити мрежу појмова и обезбедити позитиван трансфер знања. Предмет не би требало оптерећивати претераном фактографијом, већ се фокусирати на стицање основних знања која треба да буду добро интегрисана како не би остала изолована и самим тим мање разумљива и још мање применљива.

Уз наведене тематске целине није предложен број часова већ је остављено наставнику да кроз оперативне планове одреди динамику имајући у виду постављене циљеве и задатке предмета и конкретне услове у којима се одвија наставни процес.

Приликом реализације наставних тема пожељно је остварити интегрисан тематски и мултидисциплинарни приступ. *Природа и друштво* као наставни предмет има могућности за корелацију са обавезним предметима као и са знатним бројем изборних предмета (*чувари природе, рука у тесту, народна традиција, грађанско васпитање...*) јер су им садржаји међусобно компатибилни.

За изучавање природних појава врло је значајно проблемско структурирање садржаја као подстицај радозналости и интелектуалне активности ученика. У трећем разреду предност и даље имају истраживачке активности засноване на чулном сазнању, стечене практиковањем кроз експерименте у осмишљеној образовној активности, као и у свакодневном животу. Пожељне су активности које омогућују интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса уз развијање социјалних вештина.

Изабране активности треба да ангажују како поједина чула, тако и више чула истовремено. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима деце при упознавању света и процесу учења. Добра

интеграција чулних утисака услов је за правилно искуствено сазнање и отворен пут за трансформацију представа и опажајно-практичног мишљења у појмовно.

Кад год је то могуће, у процесу учења треба омогућити ученицима избор различитих активности и садржаја, сходно њиховим субјективним склоностима, ради постизања жељених циљева. Активности треба осмислити тако да (уз опрез) дете испробава своје могућности. Неопходно је пружити му прилику да кроз активности покаже своју оспособљеност у практичној примени усвојених знања.

Постављени циљеви и задаци предмета реализују се кроз наставни процес у школи, обогаћен осталим облицима активности у оквиру школског програма. За потребе овог предмета посебно су погодни: организоване посете, шетње, излети, настава у природи, осмишљене екскурзије, осмишљени часови у природи, зимовања и летовања ученика и сви остали облици амбијенталног учења, као и учешће у одговарајућим акцијама у сарадњи са локалном средином, родитељима, друштвима за заштиту животне средине, за заштиту животиња....

Поред коришћења званично одобрених уџбеничких комплекта за трећи разред, у реализацији програма за предмет *природа и друштво* препоручује се и коришћење шире литературе и осталих извора информација: штампаних, аудио-визуелних и електронских медија; посебно аутентичних природних и друштвених извора, као најверодостојнијих показатеља стварности, појава и процеса у свету у коме живимо. Ученике треба подстицати да самостално прикупљају податке и да их критички разматрају.

Праћење и вредновање треба обављати континуирано, уважавајући интересовања и активности ученика у процесу учења, а у складу са индивидуалним развојним способностима. У процесу праћења остваривања постављених циљева и задатака, као и постизању постављених стандарда, пожељно је што мање користити класичне писмене провере знања – контролне и писмене вежбе. Поред мотивационог значаја, оцена би требало да представља и одраз квалитета испуњености постављених стандарда (знања, умења, ставова и вредности) у оквиру предмета.

5. Припремање учитеља за наставу Природе и друштва

Учитељ има врло одговоран, захтеван, али и леп посао. Он васпитава и образује младе људе, усмерава их и оспособљава за неко занимање и живот. Пошто има слободу и одговорност у васпитању и образовању младих и све што пропусти или лоше уради, тешко ће се касније надокнадити.

У образовно-васпитном процесу учитељ има важну улогу. Успешност наставе зависи од њега, његовог односа према раду и квалитета припремања за рад. Улога учитеља је веома важна компонента јер он својом креативношћу и умећем активира ученике.

За припремање наставе значајно је следеће:

- анализирање рада после сваког часа
- утврђивање уочених слабости у раду ради корективних поступака
- детаљно проучавање наставног плана и програма
- проучавање литературе (уџбеници, приручници, популарна литература)
- корелација са осталим предметима

Традиционална настава

заснива се на концепцији која је врло стара наставе , али која се по многим својим карактеристикама одржава и данас у образовном систему готово свих земаља. Њене карактеристике су: унапред дефинисан план и програм; циљ наставе јесте усвајање програма; основна метода је вербално преношење знања уз нека помагала или без њих; улога ученика јесте да слуша, да покуша да разуме и запамти обавезно градиво; оцењивање (усмено или писмено) састоји се у проверавању у којој мери је обавезно градиво усвојено; мотивација за учење је више спољна (оцене, похвале, награђивања – казне); у школи се на дете гледа само као на ученика, тј. На онога ко би требало с разумевањем да понови испредавано градиво.

Активна настава

је настава која је више усредсређена, усмерена на дете, које се третира као целовита личност, а не само као ученик, ангажујући разне аспекте његове личности у наставном процесу. Основне карактеристике активне (нове школе) су: не мора да постоји целовит, унапред фиксиран план и програм, већ више неких врста оријентационих планова и програма, или један обавезни део програма (образовни стандард) и део који је флексибилан и варира зависно од конкретних услова наставе; полази се од интересовање деце и учење се надовезује на та интересовања; свако учење се повезује са претходним знањем и личним животним искуством детета; мотивација за учење је лична (унутрашња); доминантне су методе активне наставе/учења – практичне, радне, мануелне активности, експресивне активности (као што су цртање или литерарни састави), лабораторијске вежбе, социјалне активности, теренски рад, посматрање природних појава итд. Циљ наставе јесте развој јесте развој личности и индивидуалности сваког детета, а не само усвајање одређеног школског програма. Оцењује се задовољство деце предузетим активностима, напредак детета у поређењу са почетним степеном знања, мотивисаност и заинтересованост за рад и активности, као и развој личности.

6. Врсте наставе

Основна врста наставе

*редовна настава

Посебне врсте наставе

*тимска настава
*програмирана настава
*проблемска настава
*учење путем открића
*настава путем телевизије
*настава путем комјутера
*наставне екскурзије

7. Екскурзије у настави Природе и друштва

Екскурзија спада у посебну врсту наставе. Због важности коју има у реализацији наставе Природе и друштва, задржаћемо се на њој не умањујући значај осталих врста. Настава се организује у природи, ван школског простора.

Екскурзије прма времену могу бити:

*једночасовне-то су оне које трају отприлике један школски час и изводе се у близини школе

*вишечасовне изводе се у месту где се налази школа

*полудневне организују се у непосредној близини места (обилазак шуме, воћњака итд.

*целодневне се изводе ван места у ком се налази школа (посете великом граду, хидроцентрали и сл.)

С обзиром на циљ разликујемо:

*васпитно-образовне екскурзије (стручне) на којима ученици упознају основне природне и друштвене појаве ван школске учионице

* забавно-рекреативне се организују у природи где се могу потпуно опустити и ученицима се оставља слобода да сами испуне време оним активностима које их највише радују.

Екскурзије по садржају могу бити:

*биолошке на којима се упознају биљке и животиње

*географске на којима се проучавају географски садржаји

*историјске ради проучавања историје завичаја, града или Републике

Са ученицима млађих разреда најчешће се организују комбиноване екскурзије.

Задаци екскурзије

*образовни-стицање знања, умења и вештине

*функционални(практични)-развијање способности ученика:

посматрање, закључивање, развијање моторичких способности (тачност, прецизност, истрајност)
***васпитни**- развијање правилног односа према природи, раду, сарадњи, култури понашања у природи, љубав према природи.

Организација

Планирање:

- *циљ и задаци екскурзије
- *време и место трајања екскурзије
- *припрема наставних средстава и прибора
- *упућивање обавештења школи и родитељима
- *обилазак терена

Извођење:

- *организован излазак на терен
- *ради се: фронтално, групно или индивидуално
- *посматрање, уочавање, доношење закључака, сакупљање природног материјала, цртање, сликање фотоапаратом итд.

Рад у учионици после екскурзије

- *сумирање и систематизација рада на терену
- *извођење закључака
- *сређивање материјала
- *прављење збирки
- *уочавање пропуста

8. Наставни облици у настави Природе и друштва

Успешно и савремено планирање, постављање и остваривање облика рада у настави природе и друштва доприноси већој рационализацији, осмишљавању, усавршавању и бољим постигнућима у настави природе и друштва.

Фронтални облик	Наглашена улога учитеља. Учитељ ради подједнако са свим ученицима у разреду.
Групни рад	Ученици се деле на више група које за време наставе раде на истом или различитим задацима, а о резултатима рада упознају све остале ученике. Рад група презентује њихов вођа, а учитељ износи закључак о резултатима рада.
Рад у паровима	Међусобна сарадња два ученика. Учитељ има посредничку – водитељску улогу, даје задатке и надгледа рад. На крају часа анализирају се резултати рада.

Индивидуални рад Сваки ученик ради самостално одрежене задатке или сви ученици раде самостално на истом задатку под надзором наставника. При крају часа, или на другом часу, анализирају се резултати рада.

Индивидуализиран рад Дидактичко – методички облик рада који уважава разлике између ученика. Сваки ученик ради на задацима који су прилагођени његовим способностима и степену знања.

Фронтални облик рада

Облик рада у коме сви ученици реализују наставни садржај (исти задатак) под руководством учитеља. Примењује у уводном делу часа или када ученици имају довољно предзнања. Не би требало да буде једини облик организације наставе јер има доста недостатака. Овај облик је економичан, али треба га комбиновати са другим облицима рада

Фронтални рад са целим одељењем је облик рада када сви ученици у образовној групи или у одељењу са учитељем обрађују исто градиво, слушају предавање или објашњавање учитеља. У таквом облику рада улога учитеља је наглашена. Овај облик рада најчешће се примењује у уводном делу часа или приликом доношења неких закључака. Боље је да учитељ објашњава градиво, излаже и демонстрира, а истовремено разговара са ученицима и подстиче их на сарадњу. Иако учитељ ради са целим одељењем, мора при томе да води рачуна о индивидуалним разликама ученика. Слабије ученике учитељ подстиче на рад и онемогућава појединцима пасиван однос у наставном процесу.

Групни рад

Ученици једног одељења поделе се на више група, од по три до пет ученика који на часу раде исти задатак или различите задатке под руководством учитеља. Величина групе зависи од средства за рад и броја ученика у одељењу. Важно је да рад групе буде саставни део рада целог одељења.

Учитељ планира, припрема рад група и саставља групе и даје задужења сваком члану групе. Свака група ученика самостално решава задатке уз посредно вођство учитеља. Ученик има могућности сопствене активности и иницијативе.

Групе се могу одредити на разне начине; нпр. тако да су ученици у групи истих или различитих знања. За групни рад потребно је: формирати групе, радне задатке, припремити увод (шта, зашто и како радити).

Групе раде самостално, а вођа групе подноси резултате рада целом одељењу. Следи обједињавање резултата рада група под руководством учитеља.

Рад у паровима

Међусобна сарадња два ученика на заједничком задатку. Овакав облик активира ученике у наставном процесу и оспособљава их за самостално стицање знања, умења и навика, подстиче и развија међусобну сарадњу два ученика а под руководством учитеља.

Парови не морају бити стални, а могу да решавају исте, различите или посебне задатке.

Индивидуалан рад

Самосталан рад под надзором учитеља мора бити осмишљен у оквиру заједничких задатака, праћен и валоризован. У индивидуалном облику рада сваки ученик ради самостално своје задатке или сви ученици раде самостално на истом задатку. Индивидуални рад може да траје један школски час, ређе два, а најчешће траје део школског часа. Сваки ученик ради својим начином и брзином, па се развија ученичка самосталност и до изражаја долази њихова креативност. Тај облик рада најчешће се примењује за увежбавање и проверавање знања. При задавању задатака учитељ треба да води рачуна о индивидуалним разликама ученика.

Индивидуализиран рад

Задаци се прилагођавају способностима ученика. Дидактичко-методички облик који уважава индивидуалне, психичке и физичке разлике међу ученицима, као и разлике у предзнању, темпу учења, начину асоцирања, мотивима учења итд.

9. Методе рада у настави Природе и друштва

Наставне методе су начини заједничког рада учитеља и ученика у остваривању планираних образовно-васпитних задатака, при чему ученици стичу знања и развијају своје способности.

Најефикасније методе учења у настави предмета *Природа и друштво* јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу стицања знања. Потребно је **стварање ситуација учења** у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Погодне су различите методе учења – наставе.

Методе усменог излагања: монолошка и дијалошка

Монолошка метода најчешће се примењује при обради новог градива, када ученици немају довољно предзнања о градиву које се обрађује. Монолошка метода се спроводи приповедањем, приповедањем, објашњавањем, описивањем, образлагањем и доказивањем.

Учитељев говор мора бити граматички коректан, једноставан, правилне интонације, скромне мимике, умереног темпа, уз непосредно обраћање ученицима.

Дијалошка метода (разговор)

Начин рада у облику дијалога, тј. разговора између учитеља и ученика. Ова метода се највише употребљава током утврђивања градива и проверавања знања ученика,

али и у уводном делу часа посвећеном њиховим претходно стеченим искуствима и сазнањима. Ова врста разговора има другачији карактер од оног када је у питању ново градиво. Питања морају бити логична, јасна, једноставна и кратко формулисана.

Овом методом се остварује непосредна комуникација учитеља и ученика, а учитељ њоме стиче добар увид у степен савладаности градива.

Питања у настави

у настави постоји **више врста питања**, а најважнија су: *алтернативна

*једнозначна

*категорична

*помоћна

*развојна

*реторичка

*сугестивна

*вишеструка

Ученици треба да одговарају потпуним, целовитим реченицама и не смеју одговарати углас. Учитељ мора да саслуша излагање ученика до краја и избегава да га у току његовог излагања исправља.

Текстуална метода

Овом методом ученици стичу знања путем читања текстова. Читање је један од најважнијих начина стицања знања. Ова метода се користи за утврђивање, проширивање, продубљивање и систематизовање већ стечених знања. Поред уџбеника, у настави природе и друштва постоје и друге врсте штампаног материјала: радне свеске, радни листови, програмиран материјал, текстовни задаци објективног типа, чланци и научно-популарна литература, лексикони, енциклопедије, као и упутство за извођење огледа.

Текстуалном методом учитељ приближава ученике новим сазнањима, продубљује њихово претходно знање, илуструје своје излагање и допуњује изражене ставове у дијалогу.

Овом методом развије се писменост ученика, подстиче се лепо изражавање и учи правилно коришћење појмова који се односе на предмет природе и друштва.

Демонстративна метода

Ова метода има широку примену у настави, будући да су перцепција и пажња врло важан извор сазнања. Користи се у свим фазама наставе тако што се ученицима приказују предмети, слике, модели и друга наставна средства. Посматрањем очигледних наставних средстава и процеса ученици стичу знања о одређеним појмовима, правилима и законитостима. Методу демонстрирања учитељ треба добро да испланира и припреми да би на најбољи начин упутио ученике шта, како и зашто треба да посматрају. Показивање мора да буде средство, а не циљ у настави природе и друштва.

Илустративна метода (графичких радова)

Корисна је и често се примењује у настави природе и друштва. Најчешће се јавља у облику цртања, израде графикона, дијаграма, табела и схема. Овом методом ученици лакше схватају појаве, процесе, објекте или апстракције.

Метода писаних радова

Писани радови у наставном предмету природе и друштва јављају се најчешће у облику описивања и извештавања. Описивањем ученици исказују разумевање појава, процеса, стања, својства, облика, узрочно-последичних веза и односа међу појавама и вежбају се у концизном садржајно-исправном и прегледном писаном изражавању. Што се тиче извештавања они добијају задате који могу бити индивидуални и групни. Учитељ треба да поклони велику пажњу у оспособљавању ученика за писање извештаја.

Метода лабораторијског рада (огледи)

Ова метода у настави природе и друштва може се применити током целе школске године. Он аподразумева директан рад ученика са одређеним средствима и прибором на одређеном материјалу. Сам садржај рада у овим областима изискује и рад ван учионице-у школском дворишту, школском врту, радионицама, производним центрима и у природи. Ученицима се у почетку дају једноставнији задаци, тако да се лабораторијски рад на овом узрасту организује на елементарном нивоу. Лабораторијски рад према начину и садржају рада може бити: истоврсни и разноврсни, индивидуални и групни.

10. Активности у настави Природе и друштва

Значајне активности:

Посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика);

Описивање – вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања;

Процењивање - самостално одмеравање;

Груписање - уочавање сличности и различитости ради класификовања;

Праћење - континуирано посматрање ради запажања промена;

Бележење - записивање графичко, симболичко, електронско бележење опажања;

Практиковање - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду;

Експериментисање - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик;

Истраживање - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа;

Сакупљање - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења;

Стварање - креативна продукција;

Активности у оквиру мини-пројекта – осмишљавање, реализација и презентација;

Играње – дидактичке, едукативне и спонтане игре.

11. Наставна средства и наставна помагала у настави Природе и друштва

Наставна средства и наставна помагала јесу извори сазнања за преношење информација и мотивисање ученика у наставном процесу.

Наставна средства:

Наставна средства у овим областима још увек имају значајну и активну примену, максимално активирају ученике, олакшавају боље схватање и разумевање природних и друштвених појава, процеса и законитости и скраћују време усвајања нових знања.

- *уџбеник, радна свеска, приручник
- *енциклопедије, научни часописи, атласи, дневна штампа
- *природни предмети
- *препарати
- *збирке
- *моделі, макете и рељефи
- *слике, фотографије и албуми
- *апликације
- *дијаслике
- *текстови
- *графофолије
- *графичка средства
- *слице, планови и карте
- *дискони и касете

Наставна помагала:

- *дијапројектор
- *графоскоп
- *компјутер
- *телевизор
- *плејер
- *мерни инструменти
- *лабораторијски прибор
- *посуђе
- *фотоапарат

12. Типови часова у настави Природе и друштва

Типови часова у настави

- *уводни или припремни
 - *обрада новог градива
 - *час утврђивања (проверавање и вежбање)
 - *час систематизације(проверавање и оцењивање ученика)
-

Уводни час

Уводни или припремни час организује се на почетку школске године. Он има кључну улогу за даљи рад ученика у току школске године.

Са циљем да се мотивишу за рад, ученике на овом часу треба упознати са:

- *предметним садржајем
- *задацима Природе и друштва
- *уџбеником и његовим садржајем
- *начином коришћења уџбеника и радне свеске или радних листића
- *начином на који ће се вредновати њихов рад

Час обраде новог градива

Главна сврха часа обраде новог градива је упознавање и усвајање новог садржаја. Учитељ излаже, објашњава и показује ученицима да би их оспособио за разумевање онога што пре нису знали. Овај час потребно је започети кратким уводом и освртом на претходно обрађено градиво. На тај начин ће се ученици вешто увести у нову наставну јединицу и створити психолошка и радна атмосфера и мотивисаност ученика за рад. Могу се између осталог, погледати домаћи задаци, користити ђачка искуства из свакодневног живота, извести неки интересантан оглед или испричати нека досетка. Циљ часа је потребно увек истаћи на табли и различитим методама прећи на обраду новог градива. У процесу обраде новог градива веома је важно питање димензионарања. Учитељ мора знати да одмери колико се појмова може објаснити у јединици времена, предвидети и осигурати

одговарајућу динамику рада, контролисати како напредују његови ученици, да прати рад ученика на часу.

Час утврђивања (понављање или вежбање)

У циљу спречавања заборављања пређеног градива, сваки час се користи за утврђивање. Утврђивањем се обезбеђује да стечена знања, вештине и навике постану трајно власништво ученика. Питања којима ће се током утврђивања ученицима постављати потребно је унапред припремити. Разликују се: текуће утврђивање, утврђивање на почетку и на крају часа и тематско утврђивање, утврђивање након обраде ширих тема. Утврђивање треба да буде продуктивно – да се њиме врши упоређивање, систематизовање, конкретизација, практична примена знања и др.

Час систематизације (проверавање и оцењивање ученика)

Да би се утврдио ниво усвојених знања, врше се провере које могу бити: писмене, усмене и комбиноване. Провера се састоји у откривању и благовременом отклањању недостатака у ученичком знању и вештинама. Писмена провера је практична, јер обухвата све ученике. Оцењује се прикупљен број бодова. Писмена провера не сме да буде једина врста провере. У литератури се могу наћи и друге класификације наставних часова засноване на другачијим критеријумима. Суштина је иста – заједнички рад ученика и учитеља.

13. Припрема за наставну јединицу

Компоненте за припремање часа:

- *циљ часа
- *задаци часа
- *облици рада
- *методе рада
- *наставна средства и помагала

Задаци часа:

ОБРАЗОВНИ	ФУНКЦИОНАЛНИ	ВАСПИТНИ
стицање знања	развијање разноврсних људских способности	усвајање васпитних вредности: моралних, естетских, радних
Формулације:	Формулације:	Формулације:
упознати, показати	развијати	развијање, јачање
упутити, уочити	изграђивати	изграђивање

разумети, научити	Усавршавати	усавршавање
усвојити, објаснити	изоштравати	Припремање, подстицање, изоштравање
описати, дефинисати	оспособљавати	оспособљавање
доказати, истицати, примењивати	навикавати	навикавање

14. Начела наставе

Учитељ мора посебно да води рачуна о дидактичким начелима која се односе на наставни процес.

Наставне садржаје треба обрађивати тако да по обиму и сложености буду примерени предзнању и способностима ученика.

Образовно - васпитни рад треба да буде прилагођен индивидуалним особинама сваког ученика.

Учитељ треба да упозна ученика онаквог какав он заиста јесте, да не ствара унапред нереалну слику о њему.

Учитељи свој рад и наставни процес треба да прилагоде тако да ученици трајно усвајају знања и вештине.

У обради садржаја врло је важно да примери буду бирани из живота - у почетку из непосредне околине ученика, а касније и изван опажајног простора.

Пре писања припреме треба водити рачуна о начелима наставе:

СИСТЕМАТИЧНОСТ је обрађивање наставних садржаја одређеним логичним током.

ДИФЕРЕНЦИРАНОСТ подразумева да се наставни процес рашчлањује на радне фазе и тако усмерава према ученицима различитих способности.

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА значи да психофизичке способности сваког појединца потребно је развити до максимума.

РАЦИОНАЛИЗАЦИЈА је оптимално потрошено време за постизање квалитетног резултата.

ТРАЈНОСТ ЗНАЊА, ВЕШТИНА И НАВИКА се обезбеђује тако што се стечена знања и развијене вештине утврђују и увежбавају да би се трајно задржали.

ПРИМЕРЕНОСТ значи да наставу треба ускладити са психофизичким могућностима ученика, али корак испред постојећег стања Психофизичке особине ученика не смеју се ни прецењивати ни потцењивати.

АКТИВНОСТИ И ИНТЕРЕСОВАЊЕ - успех у настави је пропорционалан учешћу личне активности ученика. Настава мора бити таква да буди интересовање према предмету.

ИНТЕГРАЦИЈА је повезивање елемената наставе у целовит радни процес.

АПСТРАКТНОСТ подразумева да на основу усвојених чињеница ученике треба мисаоном активношћу довести до генерализације, тј. до формирања појмова, дефиниција и закона.

ПАЖЊА је целовито чулно доживљавање, па ученик са што више чула треба да прима оно што се проучава.

15. Праћење и оцењивање ученика у настави Природе и друштва

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења. Процес оцењивања треба да је у функцији напредовања ученика и унапређивања квалитета наставе и учења. У оквиру планирања наставе треба планирати и оцењивање. Учитељ на основу података добијених у процесу оцењивања може објективније да вреднује наставу, услове у којима ради и квалитет сопственог рада.

Оцењивање се састоји из више различитих фаза:

- планирање у оквиру планирања и припреме наставе
- праћење напредовања ученика током наставе и учења
регистрање података и запажања о раду и постигнућима ученика
- саопштавање повратних информација ученицима и њиховим родитељима о напредовању и развојним потребама ученика
- вредновање квалитета и ефикасности процеса наставе и учења

Свака фаза је специфична, али само обједињене обезбеђују континуирано праћење и вредновање напредовања ученика и квалитета и ефикасности наставе.

Законски оквир

У Републици Србији успех ученика првог разреда изражава се описним оценама. Оцењивање ученика регулисано је Законом о основама система образовања и васпитања («Службени гласник РС», бр.62/03, 64/03, 58/04 и 62/04) и Правилником о оцењивању ученика основне школе («Службени гласник РС», бр. 93/04). Описна оцена из наставног предмета у првом разреду је опис постигнућа ученика у остваривању циљева и задатака прописаних наставним планом и програмом, као и ангажовања ученика.

Постигнуће ученика се описује на основу нивоа остварености циљева и задатака који су:

-у потпуности остварени и

-задатака на чијем остваривању треба даље радити

Закључна оцена се даје на крају првог и другог полугодишта на основу описних оцена о развоју и напредовању ученика у току школске године.

Оцењивање је саталан процес праћења и подржавања развоја и напредовања ученика у току школске године на што објективнији начин. Оцена треба да буде:

1. објективна и поуздана мера напредовања ученика
2. редовно обавештава ученика о постигнућу
3. подстиче на активан однос према настави, другим облицима образовно васпитног рада и учења
4. ученика оспособљава за објективну процену сопствених и постигнућа других ученика
5. буде показатељ ефикасности рада наставника и школе

Критеријуми за оцењивање успеха ученика из наставног предмета су: врста, обим и ниво знања, умења, вештина и ангажовање ученика у наставном процесу.

Врста знања, умења и вештина јесу: основна, проширена и продубљена знања у односу на њихов значај за остваривање циља и задатка предмета.

Обим знања, умења и вештина утврђује се зависно од количине усвојених садржаја прописаних за одговарајући предмет.

Ниво знања утврђује се зависно од квалитета усвојених садржаја, степена разумевања, способности примене, степена развијености умења и вештина.

Ангажовање ученика у наставном процесу процењује се на основу:

1. активног учествовања у настави, спремности за самосталан и групни рад, учествовање у разговору и дискусији, спремност да постави питање ако нешто не разуме
2. сарадње са другима, способности да ради у групи и вештина комуникације
3. уважавања других-спремности да подржи друге и да им помогне

15.1.СУБЈЕКТИВНИ ФАКТОРИ ОЦЕЊИВАЊА

Свесни смо да је једна од тешкоћа оцењивања субјективност оцењивача. Било какав да је систем оцењивања, субјективни фактори имају мањи или већи утицај на перцепцију и оцењивање ученика. Јасни критеријуми и доследна примена

метода оцењивања би могла донекле да предупреди утицај субјективних фактора, али је, поред тога, потребно сатално имати на уму, шта је то што учитељ као оцењивач може искривљено видети, које његове емоције и ставови могу утицати на оцењивање, како он пројектује своје потребе на онога кога оцењује, како неки лични критеријуми утичу на оцењивање итд.

Субјективни фактори не делују изоловано, већ у садејству са мноштвом других фактора, они су скривени, али имају снажно дејство, јер погађају дечје емоције. Постоји тенденција да се унапред очекује одређен успех деце у вези са појединим карактеристикама и то ремети објективност процењивања њиховог постигнућа. У теорији је позната појава преношења општег утиска о личности на све њене парцијалне особине. Ако је опши утисак о ученику повољан, онда ће већина његових поступака бити повољно оцењена и обратно. У школском оцењивању, успешан ученик често добија више оцене него што стварно заслужује, а неуспешан ученик добија ниже оцене и када показује боље знање од успешног ученика. Сложићемо се да то може имати неповољан утицај на формирање дечје слике о себи, њихов лични развој, мотивацију, напредовање, јер су занемарена њихова стварна индивидуална постигнућа.

Обзиром да је субјективност у перцепцији других људи природна појава, присутна код свих нас у мањој или већој мери, било би добро да се тиме сваки учитељ бави на сасвим личном нивоу.

Могуће конкретне ситуације у којима делују субјективни фактори оцењивања:

- тежња учитеља да знања ученика опажа у складу са својим општим мишљењем о ученику које је већ обликовао или се при доношењу оцене поводи за оценама из других предмета
- грешка контраста настаје кад при испитивању прво пита неколико најбољих ученика. Тада могу да се потцене одговори оних слабијих, који касније одговарају, или обратно, могу да се прецене одговори ученика који боље одговоре после неких ученика који су дали лоше одговоре.
- очекивање учитеља да ће ученик, који је једном нешто добро урадио, и други пут бити успешан.
- велико настојање учитеља да ученика наведе на правилан одговор, или његова потпуна пасивност, ничим не помаже ученику у одговарању.
- неки ученици се испитују из оног дела градива које не знају или које јако добро знају, што не даје праву слику њиховог знања.
- субјективност оцењивања због блиског контакта са појединим ученицима и бољег познавања, узимања у обзир његове личности, уместо усмеравања на стварно знање и вештине које треба да се оцене.

15.2. Усмено праћење, проверавање и оцењивање постигнућа ученика

Усмено праћење и оцењивање је неопходно јер се њиме сазнају важни подаци који се не могу сазнати писменим . У директном односу учитељ утврђује и оцењује напредак појединца у учењу, према његовим способностима и мотивацији. Усмено праћење и оцењивање знања ученика спроводимо, редовно, на сваком часу, без најаве. Корисно је да учитељ своја запажања бележи одмах на часу, у одговарајућу рубрику у дневнику. Добрим планирањем и остваривањем часова могуће је прикупити велик број података о знању ученика. Под усменим одговором не подразумевају се само одговори *пред таблом* ; јединственом оценом можемо исказати одређени број података које наставник прикупи праћењем рада ученика.

Важно је да оцену дајемо *јавно* у одељењу. Нарочито је важно да се оцена образложи и истакне шта ученик зна, уме, може, а шта је потребно да вежба, покуша, научи, како би могао даље да напредује.

При обради новог градива можемо да оценимо један број ученика који се на основу раније стеченог знања успешно сналазе у новим ситуацијама.

Часови утврђивања и увежбавања треба да послуже за оцењивање више ученика. Притом није неопходно сваког ученика изводити пред таблу. Задавањем задатака различите тежине, које ученици самостално решавају *на месту*, можемо сакупити податке о нивоу постигнућа одређеног градива за већи број ученика.

И домаћи задаци могу послужити за проверавање знања ученика, при чему је важно да ученик сам ради домаћи. Можемо увек постављати додатна питања због употпуњавања оцене.

Праћење и оцењивање постигнућа ученика усменим путем је у већој мери под утицајем субјективних фактора и зависи од утиска наставника, о чему смо горе говорили. Томе доприноси трема коју осећају поједини ученици, расположење и симпатија наставника, контраст између постигнућа различитих ученика и др.

Могући недостаци усменог оцењивања из света око нас се најчешће односе на слабије вербалне способности појединих ученика, појаву треме при усменом излагању, поремећаји слуха, вигилности пажње и друго, што онемогућује објективно презентовање знања ученика.

15.3. Писмено праћење, проверавање и оцењивање постигнућа ученика

Предност писменог начина оцењивања, уопште, је у томе што се одједном за део садржаја из наставног програма може проверити знање свих ученика у одељењу. Писмено праћење, проверавање и оцењивање постигнућа обавља се током целе наставне године, а након обрађених и увежбаних наставних целина. Учитељ је дужан да обавести ученике о наставним садржајима који ће се писмено проверавати, најмање два дана пре провере знања. Писмена провера знања ученика

првог разреда обавља се контролним и домаћим задацима, тестовима знања и другим облицима провере. У једном дану може се спровести писмено оцењивање ученика осељења само из једног наставног предмета. Писмена провера знања може се обавити највише два пута у наставној недељи.

Оцењен писани рад треба ученику дати на увид и чувати у школи до краја школске године, а родитељу такође треба омогућити увид у писани рад ученика. Ако након спроведене писмене провере више од пола ученика добије недовољну оцену, писмену проверу треба поновити али тек након понављања и утврђивања дотичног градива.

Задатке за писмене радове треба припремити поступно од лакших ка тежим, захтевнијим. Ученици са мањим знањима морају добити могућност да постигну позитивну оцену решавајући једноставније задатке.

Након писмене провере, описна оцена се уписује у одговарајућу рубрику у именику најкасније осам дана након провере.

Редовним праћењем и проверавањем знања различитим облицима, и на основу више елемената, добићемо објективнију коначну оцену која је у складу са стварним постигнућем ученика.

16. Вредновање резултата рада у настави Природе и друштва-оцењивање ученика

Вредновање је саставни део процеса наставе у настави Природе и друштва. Основне компоненте вредновања у настави су евидентирање, проверавање и оцењивање. То су три чиниоца једног јединственог, функционално повезаног процеса. „Евидентирањем се обезбеђује реалан увид у наставни процес, проверавањем се открива реално стање у наставном раду, а оцењивањем се помоћу одабраних поступака упоређивања и инструмената мерења, долази до вредносних показатеља о исходима у наставном процесу... Вредновањем се објективно посматра, проверава и мери наставни рад. Оно такође васпитно утиче и на ученика и на наставника, јер их мотивише у раду и постиче у правцу још вреднијих остварења“ (др Тихомир Продановић и др Радисав Ничковић: Дидактика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1978, стр.195.) Проверавање не треба да се врши само ради оцењивања, оно треба да садржи и елементе понављања и вежбања, да би као такво, допринело утврђивању трајности знања, умења и навика, као и подизању квалитета знања. Редовно проверавање се обавља стално у свим етапама наставног садржаја, а завршно на крају тематских целина. Проверавање може бити усмено, писано и практично. Наведени облици проверавања имаће своју пуну вредност ако их наставник успешно комбинује. Помоћу њих он сагледава свој рад и резултате рада ученика, који му помажу да објективно оцени сваког од њих.

Оцењивање ученика представља материјализовање оценом постигнутих резултата до којих се дошло проверавањем и целокупним праћењем рада ученика. Оцена треба да изражава:

- а) квалитет и обим разумевања праћења појава, процеса и стања у природи и друштву, техници и делатности људи;
- б) применљивост знања у практичном раду и животу, степен применљивости навика и умења у решавању елементарних задатака практичне и теоријске природе;
- в) интересовање и залагање за упознавање садржаја из области природе и друштва, технике и рада људи и
- г) субјективне способности за разумевање и праћење наведених садржаја.

При оцењивању, учитељ треба да сагледа и објективне могућности ученика: материјалне могућности породице, да ли ученик има своје радно место, да ли му родитељи могу помоћи у раду и колико, утицај средине и слично.

Оцењивање мора да буде перманентно, систематско, објективно и јавно како би ученици имали мотивацију да стално уче, сузбио би се кампањски рад, ученици би били активнији и пратили би своје напредовање, били би обавештени шта је у њиховом раду добро, а шта није и које би недостатке требало да отклоне у даљем раду. Значи, евиденција, проверавање и оцењивање у настави Природе и друштва су узајамно повезани и само у потпуној корелацији могу одговорити постављеним задацима.

16.1. Бројчано оцењивање ученика

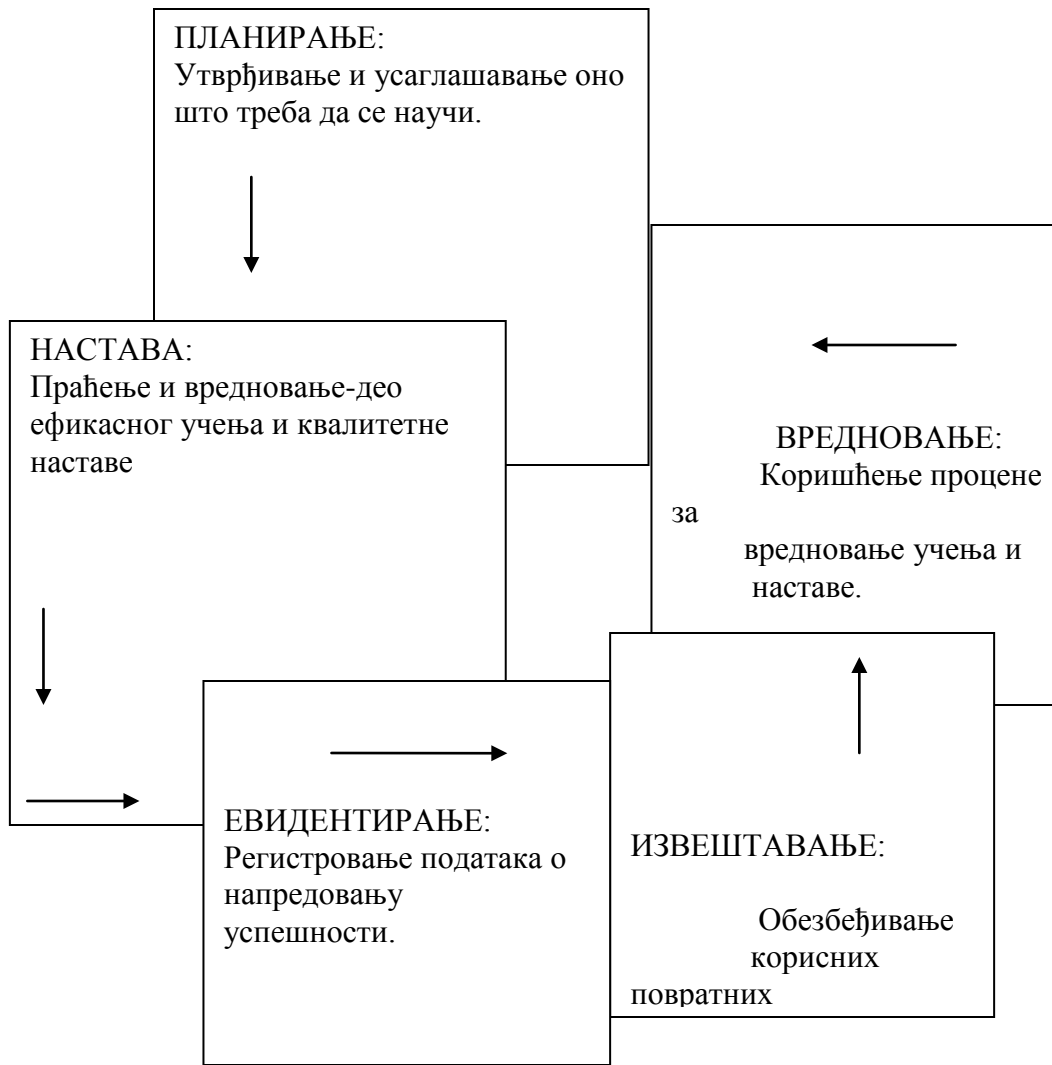
Ученик се бројчано оцењује из наставе природе и друштва у складу са законом донетим на основу њега.

Врста, ниво и обим знање и ангажовање оцењује се тако да оценом:

1. одличан (5) добија ученик који је у потпуности показао способност примене знања, умења, вештина и самосталности у раду, усвојио предвиђени ниво и обим знања и степен разумевања програмских садржаја, уз веома висок степен ангажовања ученика;
2. врло добар (4) добија ученик који има висок ниво и обим знања и степен разумевања програмских садржаја и показао је способност примене знања, умења и вештина уз мању помоћ наставника и висок степен ангажовања ученика;
3. добар (3) добија ученик који има просечан ниво и обим знања и степен разумевања програмских садржаја и доказао је способност примене знања, умења и вештина, уз помоћ наставника и ангажовања ученика;
4. довољан (2) добија ученик који има задовољавајући ниво и обим знања и степен разумевања програмских садржаја;
5. недовољан (1) добија ученик који није достигао задовољавајући ниво и обим знања и разумевања програмских садржаја.

16.2. КОМПОНЕНТЕ ПРОЦЕСА ОЦЕЊИВАЊА

Оцењивање је важан саставни део процеса учења и наставе. У следећем дијаграму видимо како је рашћлањена на пет кључних елемената, који се међусобно преплићу.

17. Подсетник за писање припрема

Настава је сложен и динамичан процес који захтева добру организацију. У настави природе и друштва велики значај се придаје артикулацији часа, тј. дидактичко-методичкој аператури.

Структуру сваког појединог часа утврђује сам учитељ. То је увек креативан чин. Учитељ одређује и фазе рада на часу. Универзална структура часа није прихватљива, али се основних компонената треба придржавати.

18. Припрема за наставну јединицу

Име и презим учитеља

Датум

Наставна тема	наводи се наслов наставне теме
Наставна јединица	наводи се назив наставне јединице
Структура часа	наводи се начин обраде наставних садржаја
Облици рада	наводе се предвиђени облици рада у настави
Циљ и задаци часа	јасно се дефинише циљ часа, а затим се прецизно наводи намера учења
Образовни задаци	односе се на знања која ученици треба да усвоје
Функционални задаци	односе се на развијање људских способности
Васпитни задаци	истиче се усвајање и развијање позитивних васпитних особина ученика својствених за ту наставну јединицу
Методе рада	наводе се планиране наставне методе којима се описује начин рада наставника и ученика
Очекивани исходи	односе се на систематско праћење и вредновање остварености циљева образовања
Наставна средства	наводе се средства која ће се користити током рада
Литература	наводи се литература за ученике и стручна литература наставника
Ток часа	наводе се етапе у реализацији часа
Ученици са посебним потребама	односе се на систематско праћење и вредновање остварености циљева ученика са посебним потребама
Корелација	довођење садржаја наставне јединице у везу са садржајима других предмета и животном стварношћу

ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА - ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ПРВОГ ЦИКЛУСА ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА ЗА СВЕТО ОКО НАС

Општи стандарди постигнућа - образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања за предмет Природа и друштво садрже стандарде постигнућа за области: Жива и нежива природа, Екологија, Материјали, Кретање и оријентација у простору и времену, Друштво и Држава Србија и њена прошлост. У оквиру сваке области описани су захтеви на три нивоа.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.1.1.1. прави разлику између природе и производа људског рада
- 1ПД.1.1.2. зна ко и шта чини живу и неживу природу
- 1ПД.1.1.3. зна заједничке карактеристике живих бића
- 1ПД.1.1.4. уме да класификује жива бића према једном од следећих критеријума: изгледу, начину исхране, кретања и размножавања
- 1ПД.1.1.5. препознаје и именује делове тела живих бића
- 1ПД.1.1.6. разликује станишта према условима живота и живим бићима у њима

2. ЕКОЛОГИЈА

У области ЕКОЛОГИЈА ученик/ученица:

- 1ПД.1.2.1. препознаје и именује природне ресурсе
- 1 ПД.1.2.2. зна употребну вредност природних ресурса
- 1ПД.1.2.3. разликује повољно и неповољно деловање човека по очување природе

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.1.3.1. зна основна својства воде, ваздуха и земљишта
- 1 ПД.1.3.2. зна да су вода у природи, ваздух и земљиште састављени од више материјала
- 1ПД.1.3.3. зна да различите животне намирнице садрже различите састојке
- 1ПД.1.3.4. зна основна својства материјала: тврдоћа, еластичност, густина, растворљивост, провидност, намагнетисаност
- 1ПД.1.3.5. зна да својства материјала одређују њихову употребу и препознаје примере у свом окружењу
- 1ПД.1.3.6. зна промене материјала које настају због промене температуре, услед механичког утицаја и деловања воде и ваздуха

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.1.4.1. уме да препозна кретање тела у различитим појавама
- 1ПД.1.4.2. зна помоћу чега се људи оријентишу у простору: лева и десна страна, стране света, адреса, карактеристични објекти
- 1ПД.1.4.3. уме да одреди стране света помоћу Сунца
- 1ПД.1.4.4. зна јединице за мерење времена: дан, недеља, месец, година, деценија и век
- 1ПД.1.4.5. уме да прочита тражене информације са часовника и календара

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

- 1ПД.1.5.1. зна које друштвене групе постоје и ко су њихови чланови
- 1ПД.1.5.2. зна основна правила понашања у породици, школи и насељу
- 1ПД.1.5.3. зна које људске делатности постоје и њихову улогу
- 1ПД.1.5.4. зна који су главни извори опасности по здравље и живот људи и основне мере заштите
- 1ПД.1.5.5. зна поступке за очување и унапређивање људског здравља

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

- 1ПД. 1.6.1. зна основне облике рељефа и површинских вода
- 1ПД.1.6.2. зна основне типове насеља и њихове карактеристике
- 1ПД.1.6.3. зна географски положај и основне одреднице државе Србије: територија, границе, главни град, симболи, становништво
- 1ПД.1.6.4. зна најважније догађаје, појаве и личности из прошлости
- 1ПД.1.6.5. зна основне информације о начину живота људи у прошлости
- 1ПД.1.6.6. зна шта су историјски извори и именује их

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.2.1.1. разуме повезаност живе и неживе природе на очигледним примерима
- 1 ПД.2.1.2. зна основне разлике између биљака, животиња и људи
- 1ПД.2.1.3. примењује вишеструке критеријуме класификације живих бића
- 1ПД.2.1.4. зна улогу основних делова живих бића
- 1 ПД.2.1.5. разуме повезаност услова живота и живих бића у станишту
- 1ПД.2.1.6. разуме међусобну зависност живих бића у животној заједници

2. ЕКОЛОГИЈА

У области ЕКОЛОГИЈА ученик/ученица:

- 1ПД.2.2.1. разликује обновљиве и необновљиве природне ресурсе
- 1 ПД.2.2.2. разуме еколошку оправданост употребе обновљивих ресурса и рационалног коришћења необновљивих ресурса
- 1 ПД.2.2.3. зна основне мере заштите живе и неживе природе као природних ресурса
- 1ПД.2.2.4. зна шта је добробит животиња и поступке којима се она штити

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.2.3.1. зна сложенија својства воде и ваздуха: агрегатно стање и кретање
- 1ПД.2.3.2. зна да су различита својства воде, ваздуха и земљишта последица њиховог различитог састава
- 1ПД.2.3.3. разликује материјале који су добри проводници топлоте и електрицитета од оних који то нису
- 1ПД.2.3.4. зна да топлотна и електрична проводљивост материјала одређују њихову употребу и препознаје примере у свом окружењу
- 1ПД.2.3.5. разликује повратне и неповратне промене материјала
- 1ПД.2.3.6. разликује промене материјала при којима настају други материјали од оних промена материјала при којима не настају други материјали

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.2.4.1. зна да кретање тела зависи од силе која на њега делује, врсте подлоге и облика тела
- 1ПД.2.4.2. зна да се светлост креће праволинијски
- 1ПД.2.4.3. уме да пронађе тражене улице и објекте на плану насеља
- 1ПД.2.4.4. уме да пронађе основне информације на географској карти Србије: највећа и најважнија насеља, облике рељефа и површинских вода
- 1ПД.2.4.5. уме да пронађе и упише тражене информације на ленти времена

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

- 1ПД.2.5.1. зна које су улоге различитих друштвених група и њихових чланова
- 1ПД.2.5.2. зна која су права и обавезе чланова у различитим друштвеним групама
- 1 ПД.2.5.3. разуме повезаност и међузависност различитих људских делатности

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

- 1ПД.2.6.1. препознаје и именује облике рељефа и површинских вода у свом месту и у околини
- 1ПД.2.6.2. зна основне одлике рељефа и вода у држави Србији
- 1ПД.2.6.3. разуме повезаност природно-географских фактора - рељефа, вода, климе -и делатности људи
- 1ПД.2.6.4. зна редослед којим су се јављали важни историјски догађаји, појаве и личности
- 1 ПД.2.6.5. уочава сличности и разлике између начина живота некад и сад
- 1ПД.2.6.6. препознаје основна културна и друштвена обележја различитих историјских периода
- 1ПД.2.6.7. препознаје на основу карактеристичних историјских извора о ком историјском периоду или личности је реч

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.3.1.1. разуме повезаност живе и неживе природе на мање очигледним примерима
- 1ПД.3.1.2. разуме функционалну повезаност различитих делова тела живих бића

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.3.3.1. разуме како загревање и хлађење воде и ваздуха утичу на појаве у природи
- 1ПД.3.3.2. примењује знање о променама материјала за објашњење појава у свом окружењу

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.3.4.1. уме да чита географску карту примењујући знања о странама света и значењу картографских знакова

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

1ПД.3.5.1. разуме заједничке карактеристике друштвених група и разлике међу њима

1ПД.3.5.2. разуме да се права и обавезе чланова друштвених група међусобно допуњују

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

1ПД.3.6.1. зна шта је претходило, а шта је уследило након важних историјских догађаја и појава